

TRANSILVANIA

Anul LIII.

Aprilie 1922.

Nr. 4.

Rugăciune.¹

*Din liniștea acestor mândre dealuri
Cu codrii 'ntunecați, scâlțați în rouă,
Din limpezimi de șoptitoare valuri
Beau sănătate și vieță nouă.*

*Căci neguri de lăcuste-acolo 'n vale
Acoperit-au scumpa noastră țară;
Străini ce vântul ni-i aduse 'n cale
Vor să ne facă neamul de ocară.*

*Ca 'n vremea de demult de grea 'ncercare,
Când ne călcau păgânii holde, sate,
Venim și azi la vechile altare
Spre veșnica-ți mărire înălțate.*

*Adună, Doamne, oastea Ta la munte,
Fă să vuiască cerul cu mânie,
Și din înaltul stâncilor cărunte
Pornește-apoi cumplita vijelie!*

*Vino 'n prăpăd, ca 'n ziua cea din urmă,
Și, cu mânia fulgerelor Tale,
Sfărâmă-i, Doamne-al răsbunării, curmă
Odat' această nesfârșită jale!*

Ion Borcia.

¹ Din opera poetică postumă a autorului.

Păcatele noastre.

(Povestire de pe vremea stăpânirii ungurești).

— Fragment. —

I.

— Ai venit și tu?

— Ce eră să fac? Nu mai răsbesc singur în cancelarie. Am venit să dau un anunț la gazetă. Cui să-i scriu? Nu cunosc pe nime.

— Va fi greu să affi un om care să umplă locul bătrânului.

— Aș! de umplut nici vorbă! Fi'ertat Muntenescu a scris o vieață întreagă la aceeaș masă, în aceeași slujbă. Cred că nu e notar să cunoască legile cum le cunoșteă bătrânul.

Preotul și notarul din Gureni povesteau plimbându-se pe trotuarul piaței din orașul X. Mergeau cu pași înceți și largi, legănându-se. Părintele Vas le eră un om înalt, puternic. Purtă o barbă stufoasă, neagră, care-i umplea fața până aproape de nas. Ochii vioi, negri, priveau c'un fel de încruntare de subt sprâncenele dese. Vocea lui sonoră de bariton se putea desluși la câțiva pași în larma ce se ridică din piață. Venise la oraș bine gătit, în strae curate, cu ghete lustruite, cu pălăria de sărbători. Vorbea mereu aplecându-se uneori asupra notarului, care eră mic de stat și slab. Notarul Marin eră trecut de șasezeci de ani, dar se purtă totuși destul de sprînten încă. Avea gesturile, mișcările acelea elastice, ciudate pe cari și le însușește ori cine dacă are de-a face în fiecare zi, ani îndelungați, cu deosebiți oameni: să-i lămurească, să-i convingă, să le dea nădejde sau să le-o iee. Cum se plimbau pe trotoar bătrânul de multe ori ridică un deget dela mâna dreaptă și făcea semne în aer.

Lume pestriță furnică în toate părțile. Larma se ridică în valuri deasupra pieței unde se ținea târgul de săptămână. În restimpuri pătrundeă prin fierberea aceea un muget de vacă, un nechezat de cal. De aici, de colo se auzia chiunat de pui. Un jidan lung cât o suliță, cu barbă de țap bătrân, eră de oparte c'o pasăre tristă, care lua cu pliscul ședule de noroc pentru creștinii cari dădeau cinci bani stăpânului. Lumina soarelui de Maiu umplea văzduhul.

Preotul și notarul dădură de două ori ocol pieței. Se vede că-și isprăviseră treburile și nu voiau să plece încă acasă. Se interesară de prețul grâului, a păsărilor, priviră la pasărea jidanului, ciudindu-se de inepuisabila sete ce-o are țaranul de-ași cunoaște ursita.

— Plecăm? zise de odată părintele Vasile, rupând conversația despre superstiții în care căzuse cu notarul după ce trecură de jidan.

— Ei, aș! Mai stăm, e vreme frumoasă.

— Atunci luăm o bere?

— Mi-ai luat vorba din gură, răspunse notarul. «Cum să nu luăm? Noi bem bere bună numai când venim la oraș».

Iși luară drumul spre-o berărie.

— Nu-i poți învinui pe crișmarii noștri, prietine. Berea trebuie să aibă ghiață, să treacă multă, să fie proaspătă, ca să fie bună. La sate asta nu se poate.

— Nu știu câte-s năcazurile dreptilor, zise notarul, atâta știu că bem beuturi mai proaste și mai scumpe acasă decât la oraș.

Intrară amândoi în sala vastă a berăriei și șezură la o masă rotundă. Dela alte mese se înălța țincănit de halbe, discuții, râsete. Oaspeții cei mai mulți erau provinciali. Beau, fumau foarte veseli.

— E curios că la oraș toți avem mai bună dispoziție ca acasă, zise notarul.

— Da, lăsăm pe-o clipă grijile acasă, răspunse părintele Vasile ridicând halba încununată cu spumă albă, groasă.

Aprinzându-și câte-o țigară, priviră la consumatori. Erau aici destule fețe cunoscute, destui prietini de ai celor doi. Notarul și preotul închinau din cap, zimbînd celor ce-i salutau, le aruncau câte-o vorbă, câte-o întrebare prin gălăgia ce se înălța dela toate mesele umplînd sala. Fumul deosebitelor feluri de tutun se amestecă, răspîndind un miros acriu, pișcător.

— Partea puțin igienică a berăriilor, a cafenelelor dela oraș e fumăria asta enormă. N'aș putea suferi o săptămână aerul acesta, zise notarul începînd să hărăiască din gât, ca și când i-s'ar fi oprit acolo o piedecă pe care nu reușia s'o delătura.

— Vezi, vezi, începîm popa Vasile, tot mai bine acasă, tot mai curat aerul satelor noastre. Pentruca să poți suportă ori ce

fel de viață, trebuie să te obișnuiești, dragă prietino. Noi cu tina, cu drumurile rele, cu viața tăcută, alții cu troluare, cu fumul cafenelelor. În urma urmelor cine știe cari suntem mai fericiți? Am dori să schimbăm unii cu alții de multe ori, și iarăși sunt zile când fie care ne simțim bine unde suntem.

— Totuși pentru comoditatea bătrânețelor eu aflu de mai potrivit orașul. Ai doctor, farmacie la îndemână, ai cale ferată. La bătrânețe omul se simte atras mai mult decât de obicei de nimicurile acestea. Eu de-aici încolo sunt bun pen'ru doctori și farmacie. Notarul privi cu tristețe prin geamul berăriei.

— Hoho, prietino, exagerezi cumplit. Ai șasezeci de ani dar nu poți zice că te-ai apropiat de pragul bătrânețelor, zise preotul. Te-a pus puțin pe gânduri moartea lui Muntenescu. Te-ai văzut de-odată singur în cancelarie. Nici nu-i mirare. Câți ani ai fost laolaltă?

— Treizecil

— Aproape o viață. E adevărat că în timpul din urmă, doi trei ani, nu vei fi avut cine știe ce ajutor.

— Ah! te înșeli prietino, drept că Muntean se cam obișnuise cu suptul. Dar așa cu capul plin îi puteai da să-ți faci ori ce lucru.

— Ei bine, în urmă se poate să afli un om harnic, și îndată te vei simți mai întinerit.

— Ce pot să știu? Publici un anunț, îți poate veni ori ce fel de om. De unde-l cunoști? Și pe urmă, după ce ți-au scuiat sufletul cu el, îi dai drumul și publici alt anunț! Of, of! gemu bătrânului, mi-se pare că știu eu ce am să fac de-acum?

— Ce?

— O să-mi cer trecerea la pensie și o să mă mut la oraș. Pentru cine mă ostenesc eu, în urma urmelor? Copii n'am, din ce să trăesc mi-a dat Dumnezeu.

— Pentru tine ar fi lucrul cel mai ușor, dar cu atât mai greu pentru noi, pentru sat, zise popa Vasile scărmanându-și barba stufoasă.

Li-se aduse al doilea rând de halbe.

— Pentru tine ar fi ușor, reîncepă bărbosul. Primpretorul, surbașii superiori ai județului așteaptă: să-ți ceri pensionarea. O să ți-o dee cu mâinile amândouă.

— Pentruce s'ar grăbi așa de mult?

— Ei, nu trebuie să fii așa modest! Pentruca să se scape de tine și pe urmă ca noi să mai vedem notar român în sat, când ne-om vedea ceafa. Unde a mai reușit notar român la alegerile din urmă?

— Adevărat, răspunse notarul, dar la noi ar putea fi o excepție.

— Și pentruce chiar la noi?

— Avem oameni mai deștepți, avem alegători mai conștii ca pe alte sate. La celea din urmă alegeri pentru cameră câți dintre sătenii noștri au votat cu candidatul străin? Notarul puse întrebarea aceasta cu un zimbet larg pe față.

— Nici unul dragă Marin, asta e adevărat. Asta nu ne vor ierta-o nici odată cei dela administrație. Și chiar de aceea se vor silii să ne pună un străin de lege în sat. Cum vor face? Foarte simplu: pe candidații români nu-i va pune roșcatul în candidație. Așa a făcut pretutindenea la alegerile din urmă.

Roșcatul pomenit de popa eră primpretorul cercului, un scrintit care se bîtea în piept la fiecare ocazie că-i săcuiu și care la cea dintâi adunare a comitetului comunal din sat la care a fost prezent, cercă să documenteze în ungurește, că toți locuitorii acestei țări sunt unguri.

Nici unul dintre cei doi conducători din Gureni nu-l putea suferi pe roșcatul. De vre-o cinci ani de când se află la cârmă le făcuse și preotului și notarului nenumărate mizerii. Dar cei doi, ca în foarte puține sate, mergeau mână în mână și totdeauna au biruit uneltirile străinului. Notarul fusese de nenumărate ori tras în cercetare disciplinară, dar de pedepsit n'a putut fi pedepsit nici odată. Bătrănuțul îl privea disprețuitor și-i zicea:

— Dumneata nu ești șef. Îți stă în voie să urmezi cum îți place. Dar am să mă apăr.

De câteva ori roșcatul a cercat să-i aplice pedepse în bani pentrucă notarul în cancelarie vorbea românește cu scriitorul, cu bătrânul Muntelescu.

— Dacă nu știe limba statului ai să-l dai afară și să aduci altul.

— Până va trăi bătrânul nu-l mișc din locul ce l-a umplut cu atâta folos de ani îndelungați, îi răspunde notarul.

Cei doi prietini începură să-l scarmene pe primpretorul cum știau mai bine.

— Totuși noi suntem cei ticăloși, spuse de încheere părintele. Ar trebui să-i facem imposibilă viața unui astfel de om în cercul nostru. Dacă umblă după cai verzi pe păreți, să poftască acolo unde-i poate afla, nu între noi.

Ei începură să vorbească despre nouile primejdii pe cari legislația acestei țeri avea să le ducă plocon Românilor cât de curând. Mai ales se opriră asupra noului proiect pentru școlile populare, care tocmai se desbătea la cameră.

Erau la al cincilea păhar de bere. Lăarma creșteă tot mai mare în jurul lor, așa că trebuiau să vorbească tare, ca să se înțeleagă. Sgomotul de pahare deșertate, altele pline se auzea și de aici și de colo.

— Am citit în gazete că se va porni o mișcare de rezistență împotriva noului proiect, zise părintele. Se va aranja o serie de adunări populare.

— Tocmai! făcù notarul ducându-și un deget la frunte. «Chiar eră să-mi uit. M'am întâlnit azi cu avocatul Milea și mi-a spus că dacă mai întârziem azi puțin prin oraș, o să ne poată comunica termenul când se va țineă adunarea poporală aici în oraș.

— Ar fi bine să fim avizați din bună vreme.

— De aceea eu propun să luăm prânzul aici și să mai așteptăm.

— Foarte bine, zise vesel părintele. O să așteptăm. Chelner! strigă el, o listă de bucate!

— Numai decât domnule, numai decât. Dar pentru prânz să poftască domnii în pavilionul din curte.

Însă când cei doi voriră să se ridice, nimeri la masa lor avocatul Milea.

— Ați făcut foarte bine că nu v'ați dus, începù el șezând la masă și poruncind o halbă. Pot să vă comunic termenul statorit pentru adunare. Azi e Joi; de Duminică într'o săptămână să veniți cu mic cu mare.

— O să vină și deputatul? întrebă notarul.

— Cu siguranță. Și, pe lângă el, alți fruntași. Sorbi din bere, își aprinse o țigară.

— Ne mai trebuiesc oratori, zise el apoi.

— Aici e părintele Vasile, zimbî notarul.

— Eu am vorbit la toate ocaziile, începî popa. Ar fi bine să mai vorbească și altul.

— Aha! de-un an numai te înfruptezi de congruă și de-acum bați în retragere, rîse notarul.

— Nu, pentru celea patru sute de coroane, nu se plătește să-ți îngenunchi conștiința.

— Dar să fie patru mii? întrebă zimbînd avocatul.

— Hei! atunci ar fi altă socoteală! Atunci am stă puțin pe gânduri. Am face și noi popii depozite la bănci, am avea de unde cumpăra acții, am ajunge prin consiliile de administrație ca dumneavoastră avocații.

Ciocniră toți trei și băură. Avocatul îi cunoștea bine pe cei doi. Știa că numai glumi se poate cu părintele Vasile pe socoteala ajutorului de stat.

— Așa dar dumneata vei vorbi cu siguranță.

— Nu zic ba. Numai să nu-mi scoată colegii vorbe rele că tot eu mă îmbulzesc. Eu aș recomanda din parte-mi pe dl notar. E mai în vîrstă și mai cu autoritate. El rîse și privi cli-pînd la notarul. Acesta, pe cît eră de om bun și deștept, pe atît eră de slab orator. Nu s'a pomenit să țină un discurs mai lung de cinci minute. Știau și cei din oraș slăbiciunea asta a domnului notar.

— Dacă pot adună un regiment de oratori de felul meu, eu bucuros, zise el.

— Acum chestia asta am știut eu că se aranjează ușor. Cea mai grea acum urmează.

— Ei? făcî părintele gândind că este vr'o piedecă grea de înlăturat.

— Am hotărît să avem în șirul oratorilor și un țaran, și cred că nicăiri nu ne putem adresa cu atîția sorți de izbândă ca tocmai la dumneavoastră. Țăranii din Gureni sunt cunoscuți de oameni deștepți și sunt mulți știutori de carte.

Cei doi frunțași din Gureni tăcură un restimp gândindu-se.

— Poate n'ar fi greu să aflăm unul, zise părintele privind la notarul.

— Așa cred și eu. De pildă Ionu Dinului.

— Ori Petru Muja. Cred că acesta ar fi mai potrivit. Are mai multă prezență de spirit. Numai nu știu cum îl vom înduplecă? E lucru nou acesta,

— Am să-l conving eu, zise notarul. E foarte potrivit.

— Și nu te gândești la șeful? întrebă zimbînd avocatul.

— Nu mai e de lipsă să mă gândesc eu la dânsul. Imi poartă el destul sâmbetele. O, o, făcî bătrănuțul. Am să-l conving pe Muja cu siguranță, să-l fac pe roșcatul să mă mai ducă odată în cercetare disciplinară. De patru luni-am hodină și parcă nu mă simt bine așa.

— Te ai obicinuit cu binele, răsă popa.

— Nu, să știi că-mi place, zise notarul. Berea începuse să i-se urce în cap. Imi place să-l văd învinețind de ciudă pe roșcatul. E ne mai pomenit ca într'un ținut curat românesc să-și poată cineva permite atâtea glume proaste ca omul acesta! Se crede pe pusta Ungariei, și el e în inima Ardealului.

— De-ar fi toți notarii ca dumneata, ar fi altfel, domnule Marin, zise avocatul. Și-ar cunoaște mai repede lungul nasului slujbași aceștia, cari pe zi ce merge sunt tot mai obraznici. Dar durere, între ai noștri sunt multe uscături, iar capete plecate aproape toți notarii. De-o pildă chiar mai înainte l-am întâlnit pe cel din Văleni.

— Pe Mitru? întrebă popa.

— Da, pe Mitru. l-am spus de ce e vorba și mi-a răspuns cu «se poate», «vom mai vede» și repede și-a șters urma. Până ce-a vorbit cu mine privea mereu în laturi. Ah! cu astfel de oameni suntem pierduți!

— Și tot cam de aceștia reușesc acum în slujbe. Român adevărat nici de sămânță, zise părintele. Chiar mai nainte vorbeam cu dl Marin. Zicea că o să treacă la pensie, și eu îi spuneam că poate slujă încă, să mai avem un Român adevărat în slujbă.

— Vorbiam așa ca omul năcăjit; am rămas singur în cancelarie, dle avocat.

— Dar Muntelescu, bătrănuțul? întrebă avocatul.

Notarul făcî un semn cu mâna că s'a dus.

— A murit?

— De trei săptămâni.

— Bietul bătrân! A fost un om de omenie, zise Milea.

— Și foarte harnic, începî notarul. Chiar pentru asta am venit azi la oraș. Nu cunosc nici un om pe care să-l aduc în loc, și astfel a trebuit să dau un anunț la gazetă.

Primăvară.

Un munte 'ntreg de aur s'a sfărmat?

*Și, iată, curge pulbere ușoară
Pe tot pământul ce se înfioară
Sub haina aurului precurat.
Din lutul omenesc, cel pieritor,
Cresc dorurile noi pe drumul vieții
Ca naștii crini, în faptul dimineții,
Venii cu primăvara pe răzor.*

*Uitați vă, uitați-vă, în zori,
Cu foc sărută soarele pământul;
Bătrâna iarnă și-a găsit mormântul,
Să-i aruncăm la groapă — un pumn de flori.*

*Venii, cei însetați, toți cei flămânzi!
Venii din întuneric la lumină:
Se naște-o lume nouă din ruină!
De sus coboară porumbeii blânzi
Pe arătura strânsă 'n larg hotar:
Ei sunt trimiși din ceruri, drept solie,
Ca să vestească zi de bucurie...
La munte suie mândrul păcurar:
Cunoașteți-l, e strănepot de dac,
E frate bun cu vârfurile sure,
La munți ascultă basme de pădure
Rostite an cu an și veac cu veac.*

*În orice colț de lume depărtat
Nu are-odihnă furnicarul lumii
Iși cere înnoire pumnul humii
Pe care gura iernei l'a 'nghețat.*

*O, primăvară dulce, te slăvim,
Ușor ne-alintă ca o mână vântul,
Se depărtează 'n negre zări mormântul,*

Visăm o clipă că nu mai murim.
In leagăn pruncii pe furiș mai dorm,
Ca mugurii pornirea către soare
Și-o simt în ghiara vremii curgătoare
Zvâcnind în tactul pasului enorm.
Și unde două inimi stau la sfat
Coboară luna, dornică de vieață,
Tăcută, ca o pasere 'ndrăzneală,
De-asupra lor pe-un ram ce s'a lăsat.

Copii, cântați, în crengi vă legănați,
A voastră-i primăvara luminoasă,
Vă scoate soarele pe toți din casă,
Vă 'ndeamnă pretutindeni s'alergați.
Iar noi pășind pe-al vieții povârniș,
Cu ochi trudiți, cu fața către moarte,
Privim la voi cum vieața vă împarte
Puteri pe drumul către luminiș.
Din bucuria voastră noi gustăm
Netulburat izvor de întărire,
Bătrâna vreme cere 'ntinerire
Căci ani de bătrâneță noi purtăm.

Uitați-vă la intrupatul vis:
Din ram în ram, mirositoare salbe,
De flori se 'nșiră multe, toate albe,
Impărăția lumii s'a deschis.

Și cum plutește în nemărgenit
De-asupra noastră vieața fără moarte,
O piatră parcă-am dat azi la o parte
Și-acum din groapa morții am ieșit.

Volbură Poiană.

Sânt trei feluri de fructe: fructe pripite, fructe culese,
fructe căzute. Și în cugetare și în artă tot așa...

N. Iorga.

UN EROU.

— Schiță. —

Pandele Velescu, este fiul unei moașe, care a isbutit să lase fiului ei moștenire trei părechi de case, agonisite din bănoasa industrie a făcătoarelor de ingeri. Manda Velesca l-a făcut pe Pandelică din flori. Vecinele ei pretind, că tată i-a fost un epistat bețiv dela despărțire; Manda nu știe cine este tatăl lui Pandelică, l a asigurat însă, că el este fiul unui prinț circazian venit cu muscalii în București, la 1877.

Feciorul moașei își zice avocat; și are drept la acest titlu. Nimeni nu l-a auzit pledând vreodată, la Palatul Justiției nu calcă, este însă licențiat în drept, și s'a înscris în baroul capitalei acum cincisprezece ani. Atât de mult ține să nu i se poată contesta calitatea de avocat, în cât totdeauna este la curent cu cotizația datorită baroului. Mi s'a spus, că singur a cerut fiscului să-l impună la patentă de avocat. De altfel aceasta e singura contribuție ce plătește; foncierea caselor o dă totdeauna în sarcina chiriașilor lui.

Il cunosc dela Capșa, unde eră edec înainte de războiu și prieten de căciulă, cu toți ceice frecventau pe atunci vestită cafeneaua aceia.

În Iunie 1913, am avut chiar cinstea să-i primesc vizita. Eră furios pe Românii noștri, că nu intervin în războiul balcanic.

— Mi este rușine că sunt Român, îmi declarase la Capșa, într'o seară. Dacă nu sărim în ajutorul Sârbilor și al Grecilor, eu mă expatriez. Mă instalez la Paris, să nu mai aud de Români și de politica românească.

A doua zi chiar, Maiorescu hotărî însă intrarea României în războiu: armata română trece Dunărea în Bulgaria. În ziua aceea Pandele Velescu, călcă pentru întâiași dată pragul caselor mele.

Eră emoționat. Am crezut că vine să-și ia adio dela mine, înainte de a plecă la războiu.

— Ți-ai realizat dorința în fine, îi zic. Îți doresc noroc în bătaie și să te întorci încărcat de gloria ce se cuvine eroilor.

— Idealul meu ar fi să mor pe câmpul de bătaie. Nu este moarte mai dulce, ca aceea pe care o provoacă glonțul vrăș-

mașului patriei. Dulce et decorum est pro patria mori! Sunt însă un nenorocit. Cum îmi cunosc compatrioții; eram convins, că au să piardă și această ultimă ocazie, de a dovedi, că au sânge în vinele lor. Credeam că o să rămâie cu mâinile în sân, privind la vecini cum se sfășie sub ochii noștri. M'am apucat dar de negustorie; am pus tot ce aveam într'o întreprindere, ca să asigur viitorul nevestei și copiilor mei.

— Ești însurat, ai copii? Nu știam.

— Șapte copilași, cocoane. Niște îngeri de copii. Mi se rupe inima la gândul, că îi las în mizerie. De aia, am și venit la D-ta. Te știu om de inimă. Fă-ți milă și pomană, și îi mântuiește.

— Ce pot să fac eu, pentru copiii D-tale?

— Numai un cuvânt să spui generalului Hărjeu, să rămân pe loc. Să mă demobilizeze cocoane! Luăm noi cadrilaterul și fără mine. Dar copii, bieții mei copilași, ce devin ei?

L-am consolată cum am putut mai bine, dar m'am scuzat că nu pot să-i înlesnesc ruga. A plecat cu lacrimile pe obraz. Dunărea nu a trecut-o. A rămas în București la Capșa. A căpătat «Avântul Țării», ca răsplată pentru vre-o două articole ce a scris în «Jurnalul Poporului», împotriva acelor rezerviști care au desvăluit prin presă abuzurile ostășești, ce s'au săvârșit în campania aceea.

Am aflat cu ocazia aceasta, că n'are nici un copil, și că n'a fost niciodată însurat. Pandele este doar secretarul venerabilei sexagenare, care a fondat și prezidează încă Societatea damelor neocreștine.

Un așa bărbat nu putea rămâne indiferent în fața marelui războiu european. A scris articole senzaționale în gazeta «Vrem Războiu». La toate manifestările războinice se arată în fruntea mulțimei, la braț cu Henry Ghergheley. La 15 August 1916, a încins în fine sabia. S'a dus să comande un lagăr de internați, în Ialomița.

A reapărut în București, în haine civile, în ajunul intrării Nemților. Purtă la braț o bandă de pânză albă cu crucea roșie pe dânsa. Fusese însărcinat să conducă un spital în capitala gata să cadă în ghiarele inamicului.

Cum a intrat Mackensen în oraș, omul a lepădat banda dela mână, a părăsit spitalul și s'a instalat la Riegler. A pu-

blicat, sub proprie iscălitură un articol de senzație, în gazeta Bucureștilor. Bazat pe autoritatea lui Meitani, Disescu și alți autori de drept constituțional dovedeă, că declarația de războiu făcută Austriei constituie o lovitură de stat, de cari nu pot fi făcuți răspunzători nici statul, nici poporul român.

De aceea când în 1918 la Iași, în Senat cineva s'a declarat în contra dărei în judecată a Brătienilor, Pandelescu a avut un acces de isterie. Cu clăbuci la gură, își bătea pieptul și cerea răsbunare.

Câteva săptămâni mai târziu, cu cocarda franceză la butonieră, trimetea denunțuri anonime la curtea marțială. La o adunare a advocaților, a propus să-l aleagă Decan, pe dl Take Ionescu, «ca omagiu datorit singurului bărbat de stat român care nu a trădat antanta».

L-am întâlnit în tramvai, în ziua când Regele a comutat pedeapsa lui Verzea, dela moarte, la muncă silnică pe viață. Eră furios.

— Cum se poate cocoane, să scape Verzea așa de ușor? Trebuie împușcat în Piața Teatrului, ca să dăm un exemplu. Dacă dezertorii scapă așa de ușor astăzi, mâine cine va mai alerga sub drapel?

— Ai dreptate. Ar trebui împușcați toți militarii ce au primit funcțiuni dela Nemți.

Pandele Velescu, căruia girantul Ministerului de finanțe, îi dase pe atunci un inspectorat financiar, s'a dat imediat jos din tramvai, când m'a auzit că vorbesc așa.

Nu-mai știam nimic despre el, din ziua aceea. Acum doar aflai, că s'a stabilit la Chișinău. La ultimele alegeri a figurat pe lista blocului cetățenesc.

Se nădăjduia, că prin popularitatea ce și-a câștigat Pandele Velescu în Basarabia, va isbuti să doboare pe Stere.

Alegătorii basarabeni, au fost însă nedrepti cu Pandele Velescu.

Au preferat lui Pandele Velescu pe fostul Președinte al Sfatului Țării. — Niște ingrați!

M. Theodorian-Carada.

În numele poporului

de Al. Petöfi.

*Dați-i poporului până ce cere!
Sau, poate, nu știți cumplit ce-i poporul
Când se răscoală și 'n loc ca să ceară
Iși ia? De vestea lui Dózsa voi n'ați auzit?
Scrum l-ați făcut pe al tronului fier înroștit,
Duhul său însă a focului pară
Nu l'a atins, căci însuși fu foc; grijiți dar,
Nu cumva-acest foc să vă 'ncingă azi iar!*

*Numai mâncare poporul cere
Odinioară, când și el — biet — vită eră.
Dar vita de atuncia acum e bărbat
Și-acestui drepturi de om i se cad.
Dați-i deci drepturi acestui popor!
Căci nedreptatea e cea mai urită
Pecete pe fruntea făpturii divine,
Și cine i-o pune, în veci n'o să poată
Scăpa de pedeapsa ceresului Tată.*

*De ce numai voi să aveți privilegiu?
De ce numai voi stăpâni peste drepturi?
Țară frumoasă părinții v'au dat, dar
Sudoarea poporului curge pe ea.
Nu e de-ajuns: Iată o mină! — să zici,
Și brațe se cer cari să scurme pământul
Pân' ce-a metalului vână s'arată, ...
Și brațele-acestea să n'aibă răsplată?*

*Și voi care spuneți atât de'ngâmfați:
A noastră e țara și-a noastre și drepturi!
Ce-ați face oare cu patria voastră,
Busna de-ar da peste voi inamicul?
Dar, pentru-această 'ntrebare, vă rog de iertare,
Aproape să uit de vitejii din Győr.
Când ridicați monument de amintire
Picioarelor multe ce acolo-o tuliră?*

*Dați-i poporului drepturi de om,
In numele sfânt al umanității
Și 'n numele patriei, care se surpă
De n'o să-i mai dați o columnă de sprijin:
A voastre sunt rozele legilor țării
Și spinii svârlitu-i-ați între popor.
Din roze, — poporului câteva voi
Și, jumătate din spini, înapoi!*

*Dați-i poporului până ce cere!
Sau, poate, nu știți cumplit ce-i poporul
Când se răscoală și 'n loc ca să ceară
Iși ia? De vestea lui Dózsa voi n'ați auzit?
Scrum l-ați făcut pe al tronului fier înroșit,
Duhul său însă a focului pară
Nu l-a atins, căci însuși fu foc; griiți dar
Nu cumva acest foc să vă 'ncingă azi iar!*

| *Ax. Banciu.*

Durata vieții omenești? Un punct în univers. Substanța ei? Transformație. Senzațiile ei? Obscure. Corpul? Putrefacție. Sufletul? Un vârtej. Soarta? O enigmă. Ce poate dar să ne ușureze călătoria aci pe pământ? Un singur și unic lucru; filozofia. Ea veghează asupra darului divin cu care ne-a înzestrat natura, întărindu-l contra supărărilor și a suferințelor. Ea ne învață să fim aceiași față de plăceri ca și de neplăceri, să facem nimic la întâmplare, să nu ne folosim nici de minciună, nici de ipocrizie, să nu simțim nevoia de a fi susținuți de alții, să acceptăm cu bună voință tot ce ne e destinat; în fine, să așteptăm cu hotărâre momentul morții considerând moartea ca o simplă disoluție a elementelor din care se compune tot animalul. Dacă continua transformarea la care suntem supuși în tot decursul vieții, nu ne face nici un rău, de ce complectă noastră transformare sau disoluție ne-ar inspră oare temeri? Toate acestea sunt conforme cu natura, deci nu e nici un rău.

Mijloace pentru obținerea fericirii.

O definiție precisă și completă a cuvântului fericire nu trebuie să fie dată, de oarece în concepția acestui cuvânt intră atâtea elemente diferite și câte odată chiar contradictorii, încât cuprinderea lor în o definiție prea generală, nu ar avea alt efect, decât să mărească numărul acelor ce neagă existența ei.

Pentru înțelegerea celor ce urmează, voi considera fericirea deci ca satisfacțiunea cât se poate mai completă și cât se poate mai durabilă a unei acțiuni a noastre, sau a acțiunilor altora — la care noi participăm cu unul din simțurile noastre, — satisfacțiune care negreșit ne aduce o mulțumire sufletească.

Definiția altfel dată nu exprimă o abstracțiune pură, nu formează o axiomă, ea arată numai că fericirea este ceva individual și instabil, că are mai multe forme, că este relativă ca conținut și durată, arată însă ceva ce trebuie să fie cunoscut de toți, anume că această fericire este accesibilă tuturor și că nu poate fi considerată ca un bloc de stâncă unit, dar ca un mozaic cu diviziuni și subdiviziuni mai mari sau mai mici, locușoare ce ar exprima satisfacțiuni sau mulțumiri sufletești și din care fiecare din noi își poate avea partea sa, fie în decursul îndepărtat al unui an sau al unei luni; fie în acel apropiat al unei zile sau chiar a unei ore din zi.

Negreșit că pentru obținerea unei fericiri, individul are nevoie de calități dintre care unele înăscute ca: constituția, sănătatea, aptitudinile organice și intelectuale, etc.; altele dobândite prin educație, prin exemple, prin influența mediului incunjurător, prin dresaj, obiceiuri, etc. cu un cuvânt prin caracter. Caracterul nostru însă, — precum știm cu toții — este modificabil și aceasta se vede nu numai sub influența evenimentelor politice, dar mai ales după marile cataclisme sociale, după marile răboaie și ultimul războiu ne-a dat de altfel sub acest raport un bun exemplu.

Variabilitatea caracterului nostru face ca forma fericirii, după care alergăm în un moment dat să fie de multeori alta, decât aceea după care am alergat în trecut, iar diferitele caractere fac ca aceea ce constituie o fericire pentru unul, să fie o adevărată nenorocire pentru altul.

Un exemplu ar putea clarifica mai bine cele zise. Știm cu toții cum înainte de războiul mondial se găsea — ca în toate timpurile de altfel, — o categorie de indivizi pentru care fericirea constă fie în satisfacțiunea plăcerilor de ordin material ca: traiul bun, confortul luxos, haina la modă, etc., fie în politică, în jocul de cărți, de curse, de bursă, etc. Nu putem nega însă că înainte de războiul mondial, nu ar fi existat un număr și încă destul de mare de indivizi, care căutau obținerea fericirii în satisfacțiunea acțiunilor de un ordin mai înalt ca: chestiunile de studii științifice, de umanitarism, de altruism, de asanare morală, etc. Războiul, sdruncinând caracterele face astăzi ca numărul acelor ce caută această din urmă formă de fericire, să fie prea mic, — știința înaltă e lăsată pe al 2-lea plan, iar mulți din acei ce săvârșesc acțiuni de umanitarism sau altruism fac acest lucru de silă, din snobism sau din rușine; — în schimb a crescut și încă destul de mare numărul acelor, care caută fericire nu numai în comerțul de bani, dar mai ales în stomac și proba o avem în faptul că nu numai casele de schimb sau întreprinderile comerciale, dar restaurantele, cafelele, bodegile, etc. și-au dublat numărul față de acela ce eră în timp de pace. De asemenea satisfacția sensualității și aceea a sexualității noastre face ca numărul varieteurilor café-chantant-urilor, cabareturilor, etc. să crească zilnic. Astfel că așa precum caută cei mai mulți astăzi fericirea (chiar dintre acei ce o căutau în trecut pe altă cale), unii lasă impresia că ei adoptă pentru prezent filozofia lui Flaubert: «d'être bête, egoiste et d'avoir une bonne santé».

Cum mijloacele pentru obținerea acestei din urmă fericiri (prin satisfacțiuni materiale) sunt de mai multeori oneroase și dăunătoare societății, cred că prin cele ce urmează să pot dovedi că stau la îndemâna noastră și alte forme de fericiri, pe care le putem obține prin mijloace permise și laudabile.

În general toate formele de fericire s'ar putea reduce la patru adică: fizică, intelectuală, afectivă și morală.

Cum mijlocul pentru a obține una oarecare, sau chiar mai multe din aceste forme de fericiri este educația, datori suntem să dăm fiecărei forme de fericiri, educația corespunzătoare. Fericirii fizice va corespunde educația fizică; celei intelectuale, formarea spiritului; celei afective sau sentimentale, educația

sensibilității (afective); celei morale cultura voinței cu direcția bună a imaginației.

Voiu rezumă în câteva cuvinte rostul fiecărei din aceste forme de fericiri.

Cea dintâi fericire a omului trebuie să recunoaștem că e aceea *fizică*, adică aceea ce constă în satisfacția instinctelor fizice și cerințelor noastre materiale.

Fără ca noi oamenii să fim considerați ca niște îngeri, sau ca niște simple animale, trebuie să mărturisim că ținem mai mult de acest din urmă epitet, în înțelesul că, pentru a fi fericit fizicește, nu ne putem priva de a nu mânca, bea, dormi sau satisface alte nevoi corporale.

Recunosc că educația fizică este baza pe care clădim mai târziu edificiul nostru moral și intelectual; dupăcum recunosc că sănătatea noastră (în mare parte un dar al naturei) riscăm să o pierdem de multeori prin neștiință și prin neprevădere și că pentru obținerea fericirii fizice suntem datori să aplicăm prescripțiunile igienei care ne arată dezvoltarea armonioasă a întregii noastre ființe. Trebuie însă să recunoaștem că nu este bine a face exces cu atenția noastră îndreptând-o numai în căutarea mijloacelor de obținere a fericirii fizice, întrucât faptul ne împinge în vremea de astăzi (precum am zis mai sus) la alegere de căi oneroase și vătămătoare; aceasta cu atât mai mult, cu cât avem la îndemână și alte forme de fericire din care una principală este *fericirea intelectuală*. Să apelăm deci și la aceasta din urmă.

Unii sofiști susțin însă că omul nu poate fi fericit din punct de vedere intelectual, decât atunci când este ignorant. Ca om de știință (care pe fiecare zi mă conving cât de puțin știu), mărturisesc că nu cred să fie satisfacțiune mai mare pentru cineva, decât înțelegerea a cât se poate mai multor lucruri din viață și deci ca să nu fim privați de aceste satisfacțiuni sau de aceste mulțumiri sufletești, îmbogățirea creierului nostru cu cât se poate mai multe cunoștințe e o necesitate imperioasă.

Datori suntem negreșit să formăm spiritul sau judecata noastră în vederea unei fericiri și de aceea din cunoștințele asimilate ca și din viața petrecută în lumea sufletelor mari, trebuie să ne formăm idealuri, pentru ajungerea cărora, să păstrăm convingerea că orice suferințe, orice mizerie sau luptă,

etc. (ce întimpinăm în cale), nu poate fi decât principii de succes și de bine.

Educația estetică va merge mână în mână cu cea intelectuală pentru obținerea formei de fericiri intelectuale. În acest scop trebuie să ne învățăm a cunoaște frumosul, să ne învățăm să primim lucrurile din natură sub o strălucire agreabilă, să ne educăm a privi și admira un peisaj sau un obiect de artă, să valorificăm scenele ideale ale poeziei sau ale istoriei, să ascultăm o muzică, etc.

Educația aceasta estetică desvoaltă imaginațiunea și aceasta din urmă împodobește viața noastră și o face să apară cât se poate mai ideală.

Idealiștii nu trebuie ironizați, căci ei sunt acei care au inima și spiritul totdeauna viu, sufletul totdeauna avid de a înțelege, de a cunoaște, de a iubi; ei sunt acei ce rămân veșnic tineri, răspândesc totdeauna veselie în jurul lor și se bucură de cele mai multe mulțumiri sufletești în viață. În educația intelectuală și estetică, poezii și artiștii rămân acei ce vor juca rolul cel mai important, întrucât ei singuri pot evidenția calitățile sufletului nostru și ne pot arăta frumusețea vieții. Nici fericirea intelectuală și artistică nu este de ajuns, trebuie să apelăm de cele mai multeori la forma de *fericire afectivă*.

Simpatia este un izvor de fericire și de multeori o afecțiune, o dragoste, o amiciție chiar poate transformă pentru un timp mai lung sau mai scurt, viața grea într'un locaș ceresc. E de ajuns să amintim fericirea afectivă ce o avem în familie, pentru a înțelege valoarea acestei forme de fericiri. Dragostea dintre soți, aceea dintre părinți și copii sau aceea dintre frați și surori, etc., cât mai ales fericirea afectivă maternă care se obține cu atâta sacrificiu și abnegațiune, sunt dovezile accesibilității acestei forme de fericiri pentru fiecare din noi.

Cultivând deci blândețea, tandrețea, sensibilitatea afectivă, vom căuta prin această educație a afectivității să arătăm nu numai foloasele ce se pot obține prin posedarea lor cât și acele obținute prin felul de a ști să dăm și aproapelui nostru fericirea sentimentală de care are nevoie, știut fiind faptul, că cu cât dăm mai mult, cu atât avem și noi mai mult. Ingratitudinea și trădarea cu care se răsplătește de cele mai multe ori bunătatea și dragostea noastră nu ne pot împiedeca de a con-

tinuă mersul pe această din urmă cale bună. Noi nu putem nici odată fi victimele bunătății și dragostei puse în actele noastre și aceasta pe motivul că nimenea nu ne poate lua plăcerea sau mulțumirea sufletească ce am avut-o în momentul când am fost bun sau când am iubit.

Fericirea însă cea mai înaltă, cea mai durabilă aceea care se găsește mai ușor la îndemâna cuiva, este *fericirea morală* ce se obține prin voință. Foarte mulți indivizi trăesc astăzi conform zicerei lui Racine: «Nu fac binele pe care-l iubesc, dar răul pe care-l urăsc» sau a aceleia a lui Ovidiu: «văd binele, îl aprob, dar fac răul». Toți aceștia nu pot avea multe mulțumiri sufletești în viață, căci nu poate fi fericit cineva care se știe în greșeală sau care are ceva pe conștiință.

În vederea obținerii deci a acestei forme de fericiri, datorii suntem să ne fortificăm voința și caracterul în sensul de a domina instinctele, tendințele rele hereditare și în special impulsivitatea noastră; să ne impunem prin o serie de idei și obiceiuri a construi cu timpul în noi, o personalitate superioară, personalități ereditare (dacă această din urmă este rea). Acest lucru nu se poate obține decât prin un dresaj care trebuie început de cu vreme de oarece persoanele adulte cu voință prea slabă, greu pot să-l realizeze. Epictet a susținut că tot binele și răul nostru nu depinde decât de voința noastră. Cu toate că în actele noastre se întâlnește pretutindenea influența caracterului și voinței noastre, nu e mai puțin adevărat însă că voința noastră depinde în parte și de condițiunile exterioare ca: întâmplări, voința altora, etc. În toate aceste evenimente însă dresajul voinței și caracterului nostru ne poate ajuta să eșim cu fața curată, cu conștiința împăcată, cu un cuvânt cu o mulțumire sufletească.

Obstacolele ce se opun obținerii formelor de fericiri expuse mai sus, provin unele dela noi, altele din afară.

Printre cele dintâi menționăm: *lipsa de ocupație* ce aduce cu sine plictiseala și pentru care nu avem alt remediu, decât munca.

Când e vorba însă de muncă trebuie să arătăm că pe cât timp o muncă ordonată, voluntară, plăcută, atrăgătoare și lipsită de săcăială aduce fericirea; pe atâta o muncă care nu îndepli-

nește aceste condițiuni aduce oboseala și cu ea surmenajul care de altfel constituie un obstacol destul de serios al fericirii.

Caracterul slab cu componentele lui: nehotărîrea, lășitatea, frica, timiditatea, etc. formează încă un obstacol al fericirii.

Gelozia și invidia sunt încă niște obstacole grele de învins. Montesquieu zice că: dacă cineva ar dori să fie fericit, poate obține ușor acest lucru, ceea ce însă constituie o nemulțămire este tocmai dorința ce o avem de a fi mai fericiți ca alții pe care-i considerăm mai fericiți decât noi. De aici urmează că trebuie să ne limităm pe cât se poate mai mult dorințele, ambițiunile excesive căci numai așa vom putea suprima grijile și nemulțumirile. Unul însă din obstacolele cel mai mare al fericirii este *neadaptarea la mediu* sau lucrul executat de noi contra vocațiunei noastre.

Fiecare individ în viață ar trebui să urmeze, sau să fie dirijat a urmă calea, unde l-ar duce aptitudinile sale bune născute sau dobândite. Grijă educatorilor ar fi deci de a căuta aptitudinile bune a educatului, și de a încuraja și stimula vocațiunea sa cât se poate mai mult.

Educația prea generală care se face astăzi de diferiți educatori, constituie o eroare întrucât nu se ține seamă în această educație, nici de psihologia educatului, nici de diferențele individuale dintre educați. Vina negreșit nu poate fi atribuită acestor educatori a căror număr este relativ foarte mic față de acel al educaților. Rezultatele însă a acestei educații generale le vedem. Ele se pot compara cu acele obținute de un medic care având de îngrijit în o sală (destul de mare), bolnavi cu boli diferite, ar aplica pentru toți bolnavii același tratament, sub motiv că se găsesc în aceeași sală. — Când e vorba de educație, deci trebuie să ne gândim totdeauna la faptul că toată viața unui om poate fi sdruncinată atunci când este silit a săvârși un serviciu sau un lucru pentru care nu eră făcut. — O formă a neadaptării la mediu este *indisciplina și desordinea*. Ele intră parțial în instinctele noastre și sunt ținute în frâu în parte prin educație, mai mult însă prin legile sociale. Indată ce o întâmplare oarecare dărâmă aceste legi, atât indisciplina, cât și desordinea se descătușează și izbucnesc cu o furie care de multeori ne uimește (exemplu îl avem în răscoalele din 1907, în acele din 1918, etc.) Ceea ce este însă trist este că atunci

când legile își recapătă forța și stăpânirea din trecut, rămân în mintea unor indivizi vestige din deslănțuirea acestor instincte morbide care nu numai că dăunesc celor ce le au, dar de multe ori și anturajului în care trăesc. A doua categorie de obstacole sunt acele ce se găsesc în afara noastră, printre ele numărăm: piedicele care se opun ca noi să ajungem a tot puternicii zilei, sau să obținem o situație oarecare, acele ce se opun să fim bogați, etc. Pentru toate aceste obstacole nu se poate recomanda de cât un singur remediu, *înțelepciunea*. Să evităm a ne autosugestiona, repetându-ne neconținut frazele: «cât aș fi de fericit să fiu ministru, rege, împărat», sau «cât aș fi de fericit să fiu bogat» (fie chiar îmbogățit de războiu, etc.) Din contră să ne obișnuim cu dorința de a avea fericirea înțeleptului. Să ne amintim cu drag și cât se poate mai des de fabula lui Lafontaine în care un cârpaci care găsește un sac cu aur, se duce și-l predă financiarului de oarece nu vrea să poarte nici grija păstoririi banilor și nici acea a întrebunțării lor.

În cât privește încă educația diferitelor forme de fericiri putem adăuga că: dacă la noi în țară se face ceva pentru educația fizică cu scopul obținerii unei fericiri fizice, se face foarte puțin în educația intelectuală și mai ales morală sau afectivă, pentru obținerea formei de fericire corespunzătoare.

Nici metodele și nici programele de învățământ, (cu cât progresul făcut în el) nu vizează în deajuns formarea caracterului, a voinței și nu prepară individul pentru viața viitoare.

În educația deci a copiilor, a adolescenților, a tinerilor, fie în familie, fie în școli, prima noastră grijă va fi negreșit de a-i înarma pentru viață dându-le și păstrându-le o bună sănătate.

În al 2-lea loc însă atenția noastră trebuie îndreptată spre cultivarea inteligenței, spre dezvoltarea aptitudinilor, spre fortificarea voinței și caracterului. Toate aceste genuri de educație le vom predă cu blândețe, cu dragoste și într'o atmosferă cât se poate de veselă.

Mai târziu când copiii (dacă e vorba de educația lor) vor fi apți a înțelege mai mult, îi vom învăța că fericirea e relativă, că prin voință se poate lăpădă de tendințe și instincte inferioare și că în fericirea ce o dăm altuia pot găsi adevărata lor fericire.

Persoanele adulte încă se pot educa și mai ales singure în vederea obținerii unei fericiri.

Această autoeducație se face prin o autosugestie apropiată a cărei repetiție deasă constituie un excelent reconfort intelectual, afectiv și moral.

Medicii psihoterapeuțiști de seamă ca: Dubois, Forel, Coste de la Grave, Coué, Bérillou, Farez, Mohr, Freund, etc. ne recomandă și se laudă cu rezultatele ce le obțin.

Un mijloc bun de autoeducație care ne poate duce la fericire este lectura constantă a bunilor autori. Negreșit se vor căuta scrierile autorilor cari contribuiesc să orienteze spiritul cetitorului spre optimism, așa precum sunt în Franța: Montaigne, La Fontaine, Corneille, Joubert, Alex. Dumas, R. Bazin, H. Bordeaux, etc. în Germania, Goethe, Schiller, Popert Hermann, Kleist, Avenarius, etc.; în Anglia, Carlyle, Emerson, etc.; în India, Rabindranat Tagore; în Scandinavia Bjornsön etc.; în România încă avem o pleiadă de literați foarte valoroși și a căror scrieri nu numai că ne dau satisfacție, dar în cuprinsele lor se poate vedea scopul urmărit și pentru îndrumarea tuturor pe calea unde s'ar putea obține fericirea în mod onorabil și lesnicios.

Numele tuturor acestor scriitori mi-ar lua pagini întregi; mă mărginesc a spune că Editura Cărții Românești prin publicațiile sale intitulate «Pagini alese din scriitorii români» își ia sarcina de a-i aduce la cunoștința publicului, odată cu lucrările lor cele mai de valoare.

Nu am pretenția că în cuprinsul scurt al unui articol de revistă să pot expune detalii asupra mijloacelor prin care am putea obține cele mai multe și mai durabile mulțumiri sufletești sau fericiri. Fără a fi mărit numărul pesimiștilor prin cele expuse, nu cred să fi câștigat chiar convingerea tuturor în existența acestor fericiri, aceasta cu atât mai mult cu cât unii admitând o teorie a fatalismului se lasă soartei (precum zic ei) de a le aduce fericirea sau nefericirea, iar alții neadmitând existența fericirii de cât în ceriuri sau în mormânt, nu vor să conceapă existența ei pe pământ.

Celor dintâi nu le putem recomanda de cât sfatul că chiar dacă soarta le rezervă existențe grele și penibile, nu trebuie să contribuie mai mult la înmulțirea greutăților. Căci

între acel ce-și mărește nemulțumirile date de soartă prin slăbiciune de voință și caracter sau prin exigențe, și acel care le ameliorează prin reconfort moral, intelectual, afectiv, ca și prin buna sa umoare, nu este oare mai înțelept acest din urmă care se acomodează filozoficește la aceia ce el crede că nu poate evita?

Celor ce neagă existența fericirii pe pământ nu le putem spune, de cât că chiar dacă o astfel de fericire (precum o înțeleg ei), nu ar exista, totuși pentru binele familiei, pentru binele societății, sau pentru acel al omenirii, noi suntem datori să o inventăm întru cât această fericire e strâns legată de speranțe, de idealuri, cu un cuvânt de existența noastră.

O fericire însă așa precum am definit-o la începutul acestui articol, ori cât de fragilă ar fi ea, există, nu o putem nega și orice act al nostru în care intră colaborarea armonioasă a inteligenței, a sensibilității și a voinței ne-o procură.

O astfel de fericire nu trebuie să alergăm mult spre a o găsi, căci ea ca și idealul este foarte aproape de noi, este chiar în noi și acei ce s'ar îndoii de cele scrise de mine nu au decât să citească frumoasa scriere a lui miss Haraden asupra templului idealului. Cum această istorioară se poate aplica foarte bine la căutarea fericirii o rezum:

«Un bătrân sdrobotit de oboseală sosește pe vârful unui munte, unde se ridică un templu mareț. El întreabă păzitorul: «Nu cum-va am ajuns la miraculosul templu al idealului, către care am mers toată viața?» — «Vai nu», răspunde păzitorul.

«Idealul nu este pe vârful unui munte stâncos, izolat și periculos. El este în inima vieții lucrătoare și plină de eforturi. El este în câmpia unde crește grâul, unde se înalță orașele, unde omul lucrează când cu grije când cu ură, când cu bucurie. «L-am văzut», răspunde bătrânul, «m'am jucat cu el când eram tânăr. O! dacă aș fi știut!»

Nu căutați deci departe fericirea. Apelați la diferitele forme de fericire și odată ce le-ați obținut, simțiți-le, bucurați-vă și mențineți-le (prin mijloace onorabile) cât se poate mai mult.

Dr. G. Preda.

Norii.

După Al. Petőfi.

Pasere dacă aş fi,
Tot prin nori aş zăbovi.
Dar de pictor de-aş avea,
Numai nori eu aş picta.

Norii-atât de dragi îmi sânt
Că-i salut, când vin, pe rând!
Şi fiecareia îi spun,
La plecare un: drum bun.

Prieteni scumpi îmi sunt aceşti
Pistriţi călători cereşti....
Mă cunosc atât de bine,
Încât mai să cred îmi vine
Că-mă ghioesc şi gându'n mine.

I-am văzut de-atâtea ori
Dormitând 'n-apus, în zori,
Ca pruneşori nevinovaţi
La al mamei sân culcaţi.

I-am văzut şi mânioşi,
Mânioşi şi furioşi,
Gata de a se lua la luptă
Cu furtuna cea mai cruntă.

Ba i-am prins şi întristaţi,
În jurul lunii adunaţi,
A bolnavei lor surori,
Ca fraţi buni, îngrijitori.

Prin câte forme au trecut,
Eu în toate i-am văzut;
Şi ori-cum i-aş mai vedea,
Deopotrivă-mi vor plăcea.

Sufletește înrudiți,
Nu mă mir oă-mi sânt iubiți.
Sufletul meu înoă ia
Forme mil, și va luă,
Dar, de-aceea, firea sa
Tot cea veche'a rămâneă.

Și-apoi înoă în ceuă
Ne putem asemănă:
Și ei au, oa ochii mei,
Laorimi și fulgere 'n ei.

Ax. Banciu.

Populare.

Multe stele sunt pe cer
Care toate 'n ziuă pier,
Și mai mari și luminoase,
Nu-s ca mândra de frumoase,
C'așă merge de frumos
Gândești că scrie pe jos.

Badiul meu tinăr copil,
Mândru ca un trandafir,
Când îl văd seara la poartă
Parcă-i ruje 'nourată;
Când îl văd seara pe lună
Parcă-i floare din cunună;
Când îl văd seara pe stele
Parcă-i cruce de măgele.

Frunză verde măr mustos,
Drag mi-a fost omul frumos,
Și călare și pe ios,
Că și noaptea-l luminos.

Frunză verde de pe fag,
Am un drăguț ca un brad,
Și lui Dumnezeu i-e drag.

Să fiu sus ca negura
Tot ași merge ș'ași ploua
Pe unde umblă badea.

Dela noi pân' la Popești
Răsărit-au flori domnești,
Dar cine le-a răsărit?
Bădița când a venit —
Dar cine le-a sămănat?
Bădița când a'nturnat.

Frunzuliță viorele,
La portița dragei mele
Răsărit-au două stele,
Dar nu-e stele părăsîte,
Ci-s două flori înflorite,
Una-l ea și una-s eu:
Dorul ei și dorul meu.

Adu, Doamne, luna 'n nor
Să vină cine mi-l dor;
Adu, Doamne, luna 'n prag
Să vină cine mi-i drag.

„Emke“ și „Astra“.

Aradi Viktor, cunoscut publicist maghiar, a tipărit în numărul din 10 Ianuarie 1914 al revistei de sociologie și politică socială «Huszadik Század» (Secolul al 20-lea) redactată de Jászi Oszkár a. XV, vol. 29, Nr. 23—41 în Budapesta, un interesant studiu critic asupra operei culturale a societăților noastre de cultură. Cu tot tonul prea pesimist și uneori nedrept, mai ales când e vorba de societățile culturale maghiare, acest studiu merită toată atențiunea, cu atât mai mult fiindcă la timpul său, cum mi-se pare, din cauze ușor de înțeles, el nici n'a fost remarcat măcar de presa românească. De aceea dăm aici în traducere părțile privitoare la aceste cele mai însemnate două societăți culturale din Ardeal. (*Nota traducătorului*).

Amândouă au jubilat în toamna 1911, — «Emke» un pătrar, «Astra» o jumătate de veac de existență. Serbările jubilarie în anumite privințe au avut caracter demonstrativ de amândouă părțile și aceste împrejurări în sine sunt de natură de a lămurii deplin rostul celor două societăți. Năzuința societăței «Emke» s'a îndreptat într'acolo, să strângă în jurul ei ce avea țara mai ales: pe boierii mari, pe înalții demnitari de stat etc., demonstrând și prin aceasta că puterea e de partea ei. La adunarea generală «Emke» a fost reprezentat regele, cele două corpuri legiuitoare, guvernul, biserica, armata, universitățile, județele, orașele și instituțiunile culturale. «Nu adunare populară demonstrativă, ci adunătură nelegiuită și desordonată» — numește secretarul general al societăței «Emke» adunarea jubilară a «Astrei», dar un membru în comitetul central «Emke», Dósa Endre subprefectul județului Cojocna vedeă altfel lucrurile. «Pentru că față de adunarea țărănească agitată, sgomotos de însuflețită dela Blaj a fost sărăcăcios jubileul nostru «Emke» limitat la boierii cei mari și la domnii îmbrăcați în vestminte de gală. O mulțime de domni mari, adunați la olaltă din dorul de a străluci, din vanitatea de a figură, din speranța de a se putea frecă de domnii cei mai mari sau foarte mari, nu e mediul acela din care ar putea eradiă puterea de asimilare».¹

Adunarea jubilară a «Astrei» a fost în adevăr contrarul adunării de gală «Emke». În vreme ce «Emke» demonstră puterea, «Astra» încă a ținut să dovediască demonstrativ, că ea stăpânește

¹ Cuvântarea lui Dósa Endre în ședința societății literare ardeleni («Erdélyi Irodalmi Egyesület») ținută la 8 Octomvrie 1912. *Erdélyi Lapok* Nrul din 15 Octomvrie 1912. (*Nota autorului*.)

mulțimile. Serbarea dela Blaj a fost adevărată adunare populară, cu petreceri, conferențe, concert popular. La expoziția sa a arătat industria mică și casnică românească, cărora «Astra» le-a dat o mare dezvoltare. Chiar și ziarul hiperșovin «*Pesti Hirlap*» a fost nevoit să recunoască însemnatele succese dobândite de «Astra». «Mica lor industrie nu e subvenționată, dar ține seamă de trebuințe. E o mare concurență a micii industrii maghiare faptul că mica industrie românească e enorm de dezvoltată. Sărmanii industriași din Blaj expun mobile, care, unelte agricole, obiecte de trebuință casnică... Din dulgheri, tinichigii, lăcătuși a făcut maestri industriași banul Astrei...» Și după adunarea serbătorească aeroplanul lui Vlaicu a încunjurat în sboruri îndrăsnețe câmpul libertății. Putem avea orice părere despre serbările «Astrei» și despre activitatea ei, un lucru e sigur, că în jurul ei se grupează toată cultura și toate năzuințele culturale ale românilor din țară.

Cele două serbări în sine luminează în chip caracteristic cele două societăți culturale. Una a fost serbare oficială, serbarea gentry-lor ardeleni, îmbrăcați în vestminte de gală, cari se prăpădesc și cari așteaptă lumină și strălucire dela marii demnitari ai țării. Serbare demonstrativă a fost și cea dela Blaj, dar aceasta a fost serbarea unui popor cu năzuințe de mai bine. Și cumpăna stabilită în zilele jubilară încă a dovedit aceasta. E neîndoielnic, că și la conducerea «Astrei» sunt multe greșeli — până când Goga încă nu eră secretarul «Astrei» a scris multe lucruri care trebuie ținute în seamă privitor la «Astra» — dar un lucru e sigur, că deși de multeori cu mijloace nalve «Astra» totdeauna s'a silit să înalțe cultura poporului. Față de aceasta năzuințele societății «Emke» totdeauna au fost departe de masele populare. «Cercetând cu deamănuntul rapoartele «Emke» ajungem la convingerea — scrie Dósa Endre, subprefect, membru în comitetul central al acestei societăți¹ — că această societate atât de însemnată pentru părțile maghiare ale Ardealului nu dispune nici de mijloace materiale trebuincioase pentru atingerea scopurilor sale, nici idei conducătoare, în stare să înlocuiască lipsa mijloacelor materiale, nu are. Spiritul de jertfă al societății... scade tot mai mult. Puterea conservatoare, care

¹ Pentru jubileul de 50 ani, «Emke». (Az »Emke» 50 éves jubileumára).

(Nota autorului.)

nu se poate lăudă în de ajuns și care a fost baza cea mai trainică a dezvoltării societății, astăzi, pe lângă păstrarea cadrelor strâmte de mai înainte, devine o piedică și face să înceteze orice acțiune mai mare...

Dar să vedem mai de aproape activitatea celor două societăți. Dacă le măsurăm puterile materiale, «Astra» e mult inferioară. Față de averea societății «Emke» de 3.665,475 coroane, a «Astrei» e numai 1.154,392 cor. E și firesc să fie așa, doar pe «Emke» o sprijinesc guvernul, județele, orașele și corporațiunile, pe când «Astra» și în privința aceasta e avizată exclusiv la poporul român care numai bogat nu se poate numi. Ajungem la rezultate interesante, dacă alăturăm bugetele celor două societăți. Bugetul anual al societății «Emke» e de 261,117 cor., pe când al «Astrei» de abia 76,879 cor. Aceste sume nu corespund nici proporției averilor. Explicația o aflăm în împrejurarea, că o bună parte din averea «Emke» nu e întrebuințată pentru scopuri culturale, ci se fructifică în bănci, pe când averea «Astrei» partea cea mai mare e în investiții. Școala ei, casa ei culturală și muzeul ei reclamă sume mari, care aduc venituri numai culturale, nu și asociațiunii.

Ce privește cheltuielile conducerii centrale, aflăm disproporții și mai mari. «Emke» plătește 9000, 5000, 3400, 2800, 2400, 2100 și 1600 cor. celor șapte funcționari ai ei și, afară de aceste plăți și de veniturile laterale ce le dă funcționarilor ei, mai are cheltuieli de 4160 cor. cu personalul. Față de acestea dintre cei doi secretari ai «Astrei» unul primește 3000 cor. pentru conducerea întregii administrații, iar celalalt — secretarul literar tot pentru 3000 cor. redactează «*Transilvania*» și publicațiunile «Astrei». Pe lângă ei lucrează doi funcționari plătiți cu câte 1800 și numai servitorul e mai bine plătit la «Astra» decât la «Emke». După acestea să vedem, ce ispravă face «Emke» cu personalul ei plătit cu 23,560 cor. și ce ispravă face «Astra» cu personalul ei plătit cu 10,800 cor.

Partea cea mai însemnată a acțiunii «Emke» e școala de agricultură secuiască din Geoagiu, al cărui temeiu îl formează moșia de 2000 jugăre dăruită de contele Kun Kocsárd.¹ Moșia

¹ Inexact! Contele Kun Kocsárd a dăruit o moșie de 2500 jugăre cu toate veniturile ei: moară, târg, vad etc. Vezi anuarul «Emke» pe anul 1888—1889. (1888—1889-iki évi jelentés *Emke*. Irta és összeállította Sándor József központi főtitkár.)

și școala sunt administrate nu de «Emke», ci de ministerul de agricultură. Conform rapoartelor școala funcționează admirabil, «pune bază câte unei familii culte, de multeori de gentry», dar din alte părți ale rapoartelor se poate vedea altceva. Moșia aparținătoare școlii, «ferma model» are animale slabe și din cauza lucrării primitive produce anual de jugăr numai un venit de 5 cor. 44 fileri. Aceasta însă nu importă pe putred de bogata «Emke», mai cu seamă fiindcă după un jugăr dat în arândă țaranii plătesc 16 coroane.

Sume considerabile a cheltuit «Emke» pentru sprijinirea materială a preoților maghiari din «punctele primejduite», sprijinire care a încetat numai dela congrua lui Apponyi încoace. Asemenea ajută și școlile ungurești întemeiate în părțile naționalităților în contra școlilor «nemaghiare. cu influențe destructive, desnaționalizatoare și înstrăinătoare». Că această parte a acțiunii ei ce rezultat a dat, e greu de arătat, fiindcă în haosul amestecului și sprijinului dat de stat și de autorități nu poți desluși rolul societății «Emke». La întemeierea bibliotecilor populare asemenea se pierd granițele și e aproape cu neputință să stabilești, ce a făcut «Emke» și ce «consiliul muzeelor și bibliotecilor din țară». In anuarele «Emke» această activitate e înfățișată cu cifre mari, dar valoarea acestor cifre e foarte relativă. E aproape cu neputință să determini, de exemplu, înțelesul propozițiunii: «Numărul... bibliotecilor populare în această parte de țară cu donațiunile societății «Emke» se ridică la 154». Mai cu seamă dacă te gândești, că bunăoară din operele istorice ale lui Szabó Ferenc se află în bibliotecile populare «Emke» exemplare în preț de 50,000 cor. (?) Afară de aceea și ministerele au dăruit acestei societăți cărți și publicațiuni, în sfârșit scriitorii șovini încă și-au trimis operele, care se ocupă de chestiunea naționalităților, societății «Emke» și care încă au ajuns în bibliotecile ei populare.

In punctul acesta trebuie să vorbim și de publicațiunile «Emke». Această societate a promovat cu editura și sprijinul ei material o întregă literatură de alarmă contra naționalităților. Exemplele cele mai clasice ale literaturii subterane de popor de rasă, de societate aleasă, de supremație națională și politică le găsim în publicațiunile «Emke». Dacă răsfoim și numai superficial aceste publicațiuni, ajungem la convingerea că «Emke»

nici nu se consideră de societate pur culturală, ci de un organ social antiromânesc, care în afară ce e drept paradează cu lo-since filoromâne — în spiritul lui Rákosi Jenő. «Emke» prin publicațiunile ei nu urmărește propaganda culturală, ci se aruncă asupra chestiunii naționalităților. Că în ce măsură e preocupată «acțiunea culturală» «Emke» de acest punct de vedere, se vedește și în alte privințe pas de pas. Când scrie guvernului și cere înfrânarea mișcării naționaliste, când din aceleași motive scrie în contra statificării administrației publice și a dreptului de vot, când nu-și dă în arândă moșiile dela Călian (județul Cojocna) locuitorilor de acolo ahtiați de pământ numai pentru aceea fiindcă sunt Români. E deosebit de caracteristic pentru spiritul societății «Emke» felul cum înțelege dreptul de vot, formulând ca un postulat de cens moral să știe toți aspiranții de vot ceti, scrie și șocotii ungurește. Acest postulat corespunde deplin felului de cugetare al domnilor maghiari și români maghiarizați din Ardeal. Necunoașterea limbei maghiare e un temei de neîncredere morală, iar românismul deadreptul tradare de patrie. În contra acestui «păcat» se luptă și atunci, când pornesc acțiune pentru maghiarizarea numelor și când urgitează la guvern maghiarizarea numirilor de localități. Acestui zel al societății «Emke» se datorește, că în unele ținuturi locuite de Românii din Ardeal abia te poți orienta în haosul numirilor vechi și nouă. Impotriva botezării numirilor de localități dusă la extrem a fost nevoit, în sfârșit, să-și ridice cuvântul și guvernul,¹ dar «Emke» nici astăzi nu vrea, nici astăzi nu poate să înțeleagă, ce păgubitoare e această parte a acțiunii sale.

Conducerea societății «Emke» își face o preocupare deosebită să ridice statui și monumente funerare personalităților ei distinse. Că până unde merge acest zel, o dovedește exemplul classic al monumentului funerar Miksa Zsuzsánna. Această femeie a făcut o fundație de 12,000 cor. la «Emke»² și «Emke» i-a ridicat cu cheltueli de 6,000 cor. un monument funerar. Natural,

¹ Cuvântarea contelui Tisza István în camera deputațiilor. În jurnalul ședinței ținute la 26 Noemvrie 1913. (Nota autorului).

² Inexact! Miksa Zsuzsánna a testat societății «Emke» o avere de peste 200,000 cor. (Vezi anuarul acestei societăți pe 1909 pag. VIII). A meritat, deci, să i se ridice un monument funerar cât de pompos.

(Nota traducătorului).

desvălirea monumentului s'a întâmplat pe lângă serbări și emulări de oratorie ne mai pomenite. Acesta e, ce e drept, cel mai comod fel de a cheltui paralele și cel mai minunat prilej de a te afișa, prilej pe care direcțiunea «Emke» îl folosește întotdeauna. Sterilă, dar pompoasă e activitatea bogatei societăți, și astfel e firesc să stărnească mai curând sau mai târziu nemulțămirea membrilor. Dósa Endre, subprefect, s'a ridicat cel dintâiu împotriva sistemului, deși nici el n'a știut să arate rădăcina răului.

Și acum să vedem, ce face «Astra» care în privința materială e cu mult mai slabă. Școala ei civilă de fete din Sibiiu și internatul în legătură cu această școală se bucură de nume bun chiar și în România și Bucovina. În loc să sprijinească școli, ea e aderenta instrucției libere și, deși «consiliul instrucției libere» n'o ajută, totuș ține anual câte o mie de conferințe populare, nu discursuri festive. Conferențierii ei se duc în satele dela munte în mijlocul poporului cu țundre și sumane și-i vorbesc în limba lui. Dar nu despre «primejdia maghiară», ci despre chestiuni economice, industriale, comerciale, sanitare, juridice etc. În orașe vin la ordinea zilei și chestiuni literare, artistice și științifice, dar și aici dau o importanță deosebită conferințelor populare. La conferințele «Astrei» stau lângă olaltă în rândurile ascultătorilor domnii și țărani, oamenii «Astrei» caută cu adevărat legătura cu poporul. Aceasta e și firesc, deoarece intelectualii români, neavând puterea oficialității, sunt avizați la popor, dar în urma urmelor lucrul principal e, că opera culturală nu e sterilă. Și cursurile pentru analfabeți «Astra» le ține din puterea ei, având să lupte și aici cu o mulțime de piedeci artificiale.

De mare însemnătate sunt expozițiile «Astrei», prin cari se silește să desvolte simțul de gospodărie al poporului. Produsele industriei casnice din diferite ținuturi le duce în astfel de locuri, unde industria casnică e mai puțin dezvoltată. Prin aranjarea de expoziții atrage atențiunea țărănimii la o economie mai intensivă, precum și la însemnătatea întocmirilor igienice. Și cele aproape cinci sute¹ de biblioteci populare sunt aranjate în baza acestor principii conducătoare, stând în legătură cu

¹ Astăzi «Astra» numără aproape 3000 biblioteci populare.

(Nota trad.)

agenturile și despărțămintele. În despărțăminte se desvoaltă activitatea cea mai vie și că ce serios își înțeleg cercurile conducătoare datoria o dovedește cazul tipic al marelui proprietar, fost deputat, Dr. Aurel Vlad, bunăoară, care conduce însuș afacerile unui despărțământ cu buget de abia 300 cor. În chipul cel mai zelos. Anual ia de mai multeori contact personal cu fiecare membru și însuși conduce mica acțiune, împreună cu atâta bătaie de cap.

Sunt foarte interesante și merită un studiu special publicațiunile «Astrei». «Astra» trimite și membrilor ei cari plătesc anual două coroane zece broșuri populare și un calendar. Broșurile cuprind lucruri de literatură frumoasă, de grădinărit, de agricultură, cazuri de drept mai obișnuite în vieța de toate zilele în formă populară. Adevărat, că în cele-dintâi timpuri au fost între broșurile acestea și câteva care își amintiau direcția «Emke» și se puteau pune într'o categorie cu acestea, dar oamenii «Astrei» curând s'au convins, că această direcție de loc nu servește țelul fixat și de atunci au trecut la publicațiuni în adevăr folositoare și populare. Broșurile populare ale lui Aurel Cosciuc despre agricultură, ale lui Vasile Osvadă despre cooperative și ale lui N. Iosif despre pomărit sunt în adevăr exemple de publicațiuni unei serioase societăți de cultură. Chestiunea naționalităților e exclusă din publicațiuni acestea. În locul «Astrei» o agită în deajuns «Emke». Și toată această acțiune culturală o săvârșește cu cheltueli disparente, pentrucă broșurile «Astrei» de 10—20 fileri le caută și nemembri, așa încât publicațiuni «Astrei» le cetesc și le cunosc și în colibe satelor celor mai părăsite din munți.

Dar activitatea «Astrei» nu se mărginește la atât. Secțiile ei științifice-literare încă săvârșesc operă frumoasă. Editează unica revistă științifică românească din țară *Transilvania*, au pregătit și tipărit *Enciclopedia Română*, au înființat muzeul istoric și etnografic în Sibiu.¹ Din multele lucrări științifice semnalăm numai vreo câteva. La inițiativa secției literare a «Astrei» a fixat Academia din București chestiunea ortografiei române. Mult s'a ocupat «Astra» și de chestiunea termenilor tehnici populari, precum și de aceea a numirilor de localități.

¹ Inexact. Muzeul «Astrei» n'a fost înființat de secții, ci de toți membri ei cu concursul întregii obște românești.

(Nota trad.)

Dintre studiile de etnografie ajunge să amintim, că a cules începând dela datele privitoare la portul național până la datele statistice privitoare la starea țărânilor tot ce i-a fost accesibil. Scurt: pe steagul societății «Emke» e scrisă deviza lui Rákosi: «Îmbrățișăm cu drag pe cine se pleacă; cine nu, va pieri dela sine». În «Astra» sunt concentrați toți aceia, cari nu vreau nici să se plece, nici să piară. Și până când toate silințele societății «Emke» se pierd în încercări sterile de maghiarizare, «Astra» săvârșește operă pozitivă, fiindcă are nevoie de o asemenea operă.

Singură «Astra» lucrează liber, luptând cu administrația publică, dar cu succes, fiindcă efectele se văd pretutindeni. Și aici sunt neajunsuri la conducere, dar rezultatul final e operă serioasă. «Astra» face cultură populară, se coboară la popor.

Trad. Ioan Georgescu.

Mulțumită rațiunii și puterilor morale cu care ne-a înzestrat natura, putem îndura cu răbdare și demnitate loviturile soartei și a semenilor noștri.

Când un om se poartă necuviincios, trebuie să-ți dai seama, că mentalitatea sa, în lipsa unei educațiuni mai bune, nu-l ajută să se poarte altfel; iar tu, ferește-te de a te coborî la nivelul purtării sale pe care o blamezi, căci care ar fi atunci deosebirea între tine și el?

O faptă bună trebuie să fie voită și lipsită de orice alt gând, decât acela al binelui.

Neînțelegerile și discordiile cele mai dese se produc din cauza interpretării prea grăbite și arbitrare ce dăm înțelesului cuvintelor. Să evităm dar de a ne pronunța, înainte de a fi reflectat.

Nimic mai greu decât să pătrunzi caracterul unui om în toate fazele lui, nimic mai delicat decât să-ți dai opinia și nimic mai ușor decât să greșești.

Omul se cuminește după ce a comis prostia, ar putea însă să o evite, dacă s'ar deprinde să raționeze înainte de a acționa.

Memoriile contelui Czernin, după războiu.

Escerptate de Horia Petra-Petrescu.

Se traduce atâta, cu cap și fără de cap, la noi, se izidește atâta cernelă și atâta hârtie de tipar — și, totuș, lucrări capitale, lucrări pe cari ar *trebul* să le ia la cunoștință și să le discute publicul românesc sunt trecute cu vederea. Pentru o lucrare ca «*Etica politică*» de Fr. Foerster nu avem încă editor, iar o carte ca memoriile contelui Czernin, încă n'a văzut lumina zilei în limba românească, cu toate că conține pasagii de o deosebită importanță pentru noi.

Jurnalele au publicat în timpul din urmă (Febr. 1922) procesul verbal al conferinței dela Berlin 1917, cu propunerea făcută de contele Czernin ca România să ajungă la «proporțiile principatului Monaco».

Rândurile următoare au menirea să atragă atenția opiniei publice asupra «memoriilor» și să îndemne o casă de editură românească să editeze întreagă lucrarea, spre orientarea opiniei noastre publice. Cine vrea să se edifice asupra stărilor din fosta monarhie austro-ungară *va trebui* să citească lucrarea contelui *Ottokar Czernin «Im Weltkrieg»* (în războiul mondial, ed. II 1919, ed. Ullstein și Comp. Berlin—Viena) — căci aici va găsi motivele principale ale izbucnirii războiului mondial, formulate nu se poate mai bine.

Di Ottokar Czernin a fost, dupăcum se știe, reprezentantul Austro-Ungariei în România, la începutul războiului. Înainte de războiu a scris o broșură, în care și-a exprimat *pe față* nemulțumirea sa cu privire la tratamentul naționalităților în Austro-Ungaria. «Am apărât (în broșură)», scrie dl Czernin, «punctul de vedere că *nu se poate menține lungă vreme o politică de opresiune a naționalităților și că Ungaria va putea să aibă un viitor numai dacă va rupe-o definitiv cu această politică și dacă va acorda naționalităților întreagă egalitatea de drepturi.*» («*Im Weltkrieg*», pag. 104). *Cu toate că este condus de convingerile acestea*, primește să reprezinte la București punctul de vedere *diametral opus*, acela al contelui Tisza, care-i cere și și capătă *cuvântul de onoare* că în calitatea de reprezentant al monarhiei va apăra totdeauna punctul de vedere dițiat din Ballplatz, unde directiva o dădea, după mărturisirile contelui Czernin, Tisza.

Să fi pătruns de dreptatea revendicărilor popoarelor nemaghiare din Ungaria și, totuș, să aperi pe acela care vrea să le subjuge — se poate o mai ciudată carieră diplomatică? Contele Czernin s'a pus pe punctul de vedere că ambasadorul este o «*roțiță în marea mașină de stat*», și că are să se conformeze, urmând loial cele dictate din partea superiorilor, căci «*ar fi imposibilă altfel o politică unitară, dacă ar vrea să-și ducă în îndeplinire fiecare funcționar subaltern*» părerile sale subiective, fie ele corecte sau false» (pag. 104). Urmând preceptelor acestora însă a ajuns de multeori în corn de capră, căci ca să aperi un punct de vedere despre care ești pătruns că nu este corect, este un lucru ingrât, dacă nu mai mult.

Contele Czernin învinuiește pe alții că n'au fost sinceri în anturajul imp. Wilhelm și Franz Ioseph și este tot atât de sincer și atunci când re-

latează despre amenințările, la care eră expus din partea reprezentantului Ungariei, a contelui Stefan Tisza, care amenință că va împușcă pe acela care va încercă să ia chiar și numai un kilometru pătrat din pământul unguresc. (Când îl conjură odată contele Czernin să cedeze teritorii, ca să se poată ajunge la pace, îi scrie contele Tisza: «oricine va încercă să ia chiar numai un km. p. din teritorul unguresc, *împușc asupra lui*».¹ pag. 140). Acelaș contele Czernin, judecând pe *Tschirschky*, ambasadorul Germaniei în Viena, scrie că *nu* este irelevant cu ce fel de energie se întrepune un exponent al unui stat pentru guvernul țării sale. «Părerea «privată» (personală) a ambasadorului nu se poate între împrejurări, deslipi de cea «oficială». De sigur va influința cea dintâi pe cea din urmă...» (pag 17). Atunci...?

I.

Dar mărturisirile contelui Czernin sunt atât de prețioase încât merită să fie citate mai conștientos. Să vedem d. e. ce epitete găsește pentru stările din Austria și Ungaria de dinainte și din decursul războiului. «În palatele ministerului de externe», scrie contele, «arătă barometrul politic de ani de zile furtună (Sturm)». «Am avut în monarhie atâția oameni lași (Feiglinge) în fotoliile ministeriale, atâția oameni, cari au arătat tot atâta curaj împotriva subalternilor, servilism, care se târește (Kriecherei) spre cerurile de sus și lașitate față de o opoziție, care strigă, încât un bărbat ca Tisza...» (pag. 142). «În ce formă s'ar fi întâmplat *decăderea* (descompunerea) monarhiei, dacă s'ar fi putut încunjură războiul, firește, nu se poate spune. De sigur mai puțin grozav decât cu ajutorul războiului acestuia. Probabil și mai încet și poate fără ca să *smulgem cu noi în vârtaj lumea întreagă*. — *Trebuie să murim*. Felul de a muri ni l-am putut alege și ne-am ales pe cel mai grozav» (pag. 41). «*Edificiul monarhiei*, pe care (Franz Ferdinand) voia să-l sprijinească și întărească atât de bucuros, eră deja *atât de putred* (morsch), încât n'a mai rezistat la un pas (de salvare) mai rezolut, și dacă nu ar fi fost desființat cu puterea din partea războiului, e probabil că ar fi făcut-o revoluția în internul lui — *bolnavul* eră greu de tot în situația de a putea supraviețui operația» (pag. 62).

Franz Ferdinand voia să salveze statul. «Gândul lui eră acela de a descompune monarhia în state naționale numeroase, mai mult sau mai puțin independente, cari să aibă în Viena un aparat central pentru afacerile importante și cele de neîncunjurat, adică *voia*, cu alte cuvinte, să înlocuiască *dualismul cu federalismul*» (pg. 54). În vederea acestei transformări, care ar fi însemnat însănătoșirea statului, voia ca — ajuns la

¹ Amenințările cu împușcatul nu erau, de altfel, neobișnuite în Austro-Ungaria. Ce scene s'au petrecut în camera din Budapesta și între Károlyi și ceilalți gentry unguri — o știe toată lumea. Mareșalul *Conrad de Hötzendorf* scrie în «memoriile» sale, apărute după războiu, că și *Francisc Ferdinand* eră o fire impulsivă, care a spus odată: «Dacă voi ajunge odată comandant suprem, fac ce vreau; vai de cel ce o să facă altceva — o să las să-l împuște!»

Atât cuvintele lui Tisza, cât și ale lui *Francisc Ferdinand* sunt caracteristice pentru halul monarhiei.

cârmă — să micșoreze puterea elementului unguresc, care își arogă o preponderanță, care nu-i competeă. Dar împotriva tezei lui Fr. Ferdinand s'a pus cu toată tăria Stefan Tisza, folosindu-se de toate mijloacele ea să zădărnicească transformarea aceasta, care — *singură — ar fi salvat monarhia.*

Ambasadorul austro-ungar în București, *reprezentantul statului, pe care l-a descris în colorile de mai sus, se miră dacă cercurile oficiale ale României s'au purtat cum s'au purtat cu un astfel de stat și vorbește de lipsa de loialitate a cercurilor conducătoare române, câtă vreme și cercurile române aveau ochi să vadă și urechi să audă.* Încă vre-o câteva citate caracteristice:

«General-stab-ul nostru eră în parte *foarte slab.* Esecții erau, dar acestea confirmau regula. Mai întâi de toate îi *lipsia orice contact cu trupele.* Domnii (din stab) steteau la spate și dădeau ordine. Aproape nici odată nu-i vedeau soldații pe front sau acolo unde fluieră gloanțele. Trupele au învățat să *urească* în decursul războiului pe domnii din General-stab» (pag. 28).¹

Iată câteva păreri, *post festum,* despre *aroganța* cercurilor conducătoare germane:

«Războiul mondial n'ar fi izbucnit nici odată dacă n'ar fi adus până la punctul de fierbere constelația mondială *nelncrederea crescândă* a antantei față de planurile Germaniei. Felul și maniera Germaniei de a se manifestă, vorbirile împăratului *Wilhelm,* *pdșirea prusianilor* în lume, vecinica batere în piept și asigurarea că se razimă pe puterea proprie și *sdrângăneala cu sabia* trezi în întreagă lumea un *simțământ de antipatie* și de *îngrijorări* și au avut ca rezultat *coalita* aceea *morală* împotriva Germaniei, care și-a avut o expresie atât de grozav de practică în războiul acesta. Pe de altă parte sunt firm convins că tendințele germane sau mai bine zis prusiane în lume au fost interpretate greșit și că factorii germani hotărâtori n'au avut nici odată drept țintă o domnie a lumii. Voiau să-și afirme existența sub soare, voiau să se mențină în șirul puterilor celor dintâi ale lumii; acesta eră dreptul lor, dar aceste *adevărâte* și afirmative, *vecinice provocațiuni germane* și aceste temeri, evocate în urma lor, și cari se măreau mereu, ale ententei, au creiat tocmai *acea concurență fatală de înarmări* și politica aceea de *coaliti,* care s'a descărcat mai apoi în decursul războiului ca o *furtună grozavă*» (pag. 7—8).

«Trecând peste Düppel, Königgrätz și Sedan a creiat *Bismarck* imperiul german. Politica sa a fost aceea de «Sânge și fier» — această *politică de forță* și de mijloace forțate rezidă de cincizeci de ani ca *evanghelie de artă diplomatică* în capul *fiecdărui elev de liceu* (gimnast) *german* — dar geniala desteritate, înțelepciune și și perspicacitatea în aplicarea

¹ Ministrul de finanțe ungar (Aug. 1921), dl *Hegedüs,* declară în «N. Wiener Journal»: «Austria pentru care am intrat în războiu contra protestului contelui Tisza, a cărei *generali incapabili ne-au ruinat, care s'a retras mereu pe câmpul de luptă,* iar acum, în sfârșit, ne fură «ceasul de aur» din buzunar (Ung. de Est).» (v. «Infrățirea», Nr. 286, Aug. 1921). Chiar și dl *Hegedüs* scrie acum astfel, *după* ce a tipărit pe timpul războiului în «Flugschriften für Österreich-Ungarns *Erwachen*» o broșură: «Ungaria după războiu».

mijloacelor sale forțate, acelea nu le-a putut lăsa ca moștenire Bismarck poporului german...» «Năvala în Belgia și Luxemburg a fost o politică a forței, bismarckiană, dusă în îndeplinire nu de oameni politici, ci de generali, dar fără calitățile de judecată ale lui Bismarck despre urmările puștiitoare ce ar avea-o» (pag. 22—3).

Referitor la Ludendorff scrie contele Czernin: «Vorbea mult și vecinic tălos (scharf) și într'un ton de comandă prusiană» (pag. 169).

Se poate un atestat mai elocvent despre spiritul care a domnit în monarhia austro-ungară și în Germania, la declararea războiului, decât mărturisirea aceasta a reprezentantului autorizat a fostei Austro-Ungarii? Diagnoza aceasta, *post festum*, a contelui Czernin au făcut-o zeci și zeci de reprezentanți ai «naționalităților», dar au infundat pușcăriia din cauza aceasta (ca «memorandiștii», d. e.) sau au trebuit să ia lumea în cap, ca *Aurel C. Popovici*, expatriindu-se din cauza adevărilor rostite din cea mai sfântă și curată convingere.

Dacă ar fi rostit un «naționalist» epitetul adușe conducătorilor armatei austro-ungare — o, câte spânzurători i-ar fi fost la dispoziție; în cel mai bun caz ar fi avut soarta lui *Andreas Latsko* («Oamenii în războiu»), de a fi tratat drept idealist, pacifist și mai știu eu ce, trecându-se la ordinea zilei peste țipetul de revoltă sufletească al unui «om!»

Critica sistemului prusiac în politică și în viața socială? Dar cecece au remarcat d. e. *Crozier*, reprezentantul Franței în Viena la declararea războiului, (în seria de articole din «*Revue de France*» 1921) și ceilalți diplomați ai statelor ententiste, o confirmă acum cont. Czernin și nu numai cont. Czernin, ci oameni de seamă și patrioți germani, de sigur, inescapabili (*Oerh. Hauptmann, Thomas Mann, F. Foerster* etc.).

Pentru relațiile între *Ludendorff* și cont. Czernin servească drept carte de informații «memoriile» lui *Ludendorff* («*Meine Kriegserinnerungen*», ed. pop. 1921, pag. 124, 156, etc.), în cari se găsesc prețioase mărturisiri, ca acestea: «A.-Ū.-ei li era teamă de creșterea influenței politice și economice a Germaniei în România (1917). Cont. Czernin s'a opus și ne-a dat *mat* (ca la șah — *Trad.*), astfel că a trimis pe *căi lăturalnice* (*Umwege*) și *fără de cunoștința noastră* pe fostul atașat militar pe lângă guvernul român la Iași ca să intre în legătură cu regele României...» pag. 156).

«Nu numai în Berlin, după cum crede cont. Cz., ci și în Viena a lipsit bărbatul de stat care să fi fost harnic (*gewachsen*) de a purta războiul... Conducătorii bărbați de stat nu credeau în învingere, nu găseau drumul spre pace și totuș au rămas pe locurile lor!» (pg. 124).

Cine vrea să se... edifice citească, paralel, memoriile lui *Ludendorff* și ale cont. Czernin; va găsi un arsenal întreg de argumente împotriva politicii nefaste din Austro-Ungaria și Germania.

II.

Dar să ascultăm pe cont. Czernin cum caracterizează personalitatea și importanța lui *Wilhelm*.

«Fiecare om este un product a nașterii, creșterii și experiențelor sale. La aprecierea lui *Wilhelm al II-lea* trebuie să se ia în considerare că a

«*Fost înșelată din copilărie și că i-s'a arătat o lume întreagă, care nici nu există. Toți monarhii ar trebui să fie învățați, că poporul lor nu-i iubește de loc, că în cazul cel mai bun îi sunt foarte indiferenți, că nu le aleargă în urmă din dragoste și că nu privesc la ei din iubire, ci din curiozitate, că nu le dau țipete de bucurie din entuziasm, ci de petrecere și de «Hetz» (haz) și că tot atât de bucuroși ar fluiera, după cum chiuie de bucurie — că nu te poți răzimi de loc pe «credința supușilor», că ei nici nu au de scop să rămână credincioși, ci că vreau să fie numai mulțumiți, că suferă pe monarhi câtă vreme sunt îndemnați sau în urma mulțumirii proprii la așa ceva sau, de nu, câtă vreme nu au puterea să-i alunge. Acesta ar fi adevărul și cunoștința aceasta ar scuti pe monarhi de concluzii false, altfel inevitabile» (pag. 70—1),... «n'a fost regent însuflețit de o voință mai bună decât Wilhelm II... a fost înșelată și purtat pe căi greșite de întreg poporul său» (pag. 71). Au lipsit bărbații, cari să trezească din «hipnoză» pe Wilhelm.*

«Impăratul voia să impună, voia poate chiar să înspăimânte, conced bucuros și aceasta, dar voia să urmeze principiului: Si vis pacem para bellum, și voia să rețină în urma accentuării apăsate a puterii armate germane pe mulții dușmani și invidioși ai imperiului său să-i declare războiul dâșșii» (pag. 89).

«Nu vreau să contest nici un moment cu ocazia aceasta că ținuta aceasta (a lui W) a fost nenorocită și greșită, nici nu vreau să neg că n'ar fi contribuit la izbucnirea războiului mondial, — dar susțin că a lipsit Impăratului «*dolus*»-ul iscării războiului, că a rostit vorbe și a întreprins pași, cari — fără de voia sa — au avut un efect războinic. Dacă s'ar fi găsit în Germania bărbați, cari să nu fi tăinuit influința crescândă, dezastruoasă, pe care o aducea pășirea sa lumii întregi — de s'ar fi găsit nu numai unul sau altul, ci duzini de bărbați de felul acesta, n'ar fi rămas, de sigur, fără de efect impresia asupra Impăratului. E adevărat, nu-i vorba, că prusianul este între toți locuitorii pământului acela, care poate să se transplante în mentalitatea unui alt om mai puțin și poate că au fost în anturajul Impăratului de fapt puțini bărbați, cari să fi recunoscut îngrijorarea crescândă a lumii. Poate că au fost mulți din aceia, cari aduceau neîntrerupt laude Impăratului, într'adevăr fiind de părerea cinstită că pășirea sa ar fi fost cea corectă. Dar au fost între oamenii politici germani ai ultimelor decenii prea mulți bărbați deștepți decât ca să nu cred, că au avut mulți dintr'înșii un tablou clar al situației și rămâne în picioare faptul, că — pentruca să cruțe pe Impăratul și, mai întâi de toate, ca să se cruțe pe sine — n'au avut curajul să-l prindă odată rezolut și să-i spună fără de înconjur, în față, adevărul» (pag. 90).

«Pierderea Impăratului Wilhelm a fost bizantinismul Germaniei, bizantinismul acela, care îl încurcă în ițele sale, cum încurcă o plantă acățătoare un arbore — mulțimea cea mare, care nu se poate număra, a lingușitorilor și ștreberilor (ariviștilor), care l-a părăsit în nenorocire» (pag. 87).

Din ziua întâi «*prizonierul generalilor săi*» (pag. 24), convins de misiunea supraterestră a sa («*Gottesgnadentum*») și de simțimentele adânc dinastice ale poporului său (pag. 69), Wilhelm se complăcea în rolul unui

fetiș al poporului său. «Bizantinismul a luat în Berlin de sigur forme multe mai respingătoare decât le-a luat vreodată în Viena. Chiar numai faptul că dignitari înalți *săruțau mâna Impăratului* Wilhelm ar fi fost în Viena o imposibilitate. N'am văzut niciodată ca, la noi, chiar și cei mai servili (între dignitari) să se fi degradat la o astfel de acțiune — care în Berlin era un lucru de toate zilele. Am văzut-o foarte des acolo» (pag. 82). «Curtea (germană) era în *curentul* acesta *de servilitate* (Strom von Servilität) cel ce era mănânat, și nu mănătorul» (pag. 84) (vezi și pag. 85 și multe altele în volum!)

Se poate o critică mai severă a bizantinismului dela fosta curte berlineză decât critica reprezentantului Austro-Ungariei?

Teza contelui Czernin este: Wilhelm a fost purtat de nas — a avut în anturajul său politicieni cu un flair politic execrabil.

Astfel am ajuns la... măcelăria de oameni *en gros*.

Astfel am ajuns ca Wilhelm al II-lea să călătorească cu tren special prin România ingenunchiată și să împartă, vesel, generalilor săi din friptură câte o bucată: «Asta pentru lupta dela X, asta pentru lupta dela Y», împărțind bucățile după miiile de morți, pe câmpul de luptă. (Ne-a relatat-o un corespondent de războiu german)!

Astfel am ajuns ca un căpitan german să intre în București cu un stindard cu pete de sauce, ca simbol, câtă vreme petele de sauce se po-triveau mai bine la alții...

III.

Mai interesante pentru publicul românesc sunt — de sigur — declarațiile contelui Czernin privitoare la *Tisza* și politica sa. Ceeace declară contele, confirmă, nu se poate mai elocuent, șovinismul cercurilor conducătoare ale fostei Ungarii și nu este decât o repețire, dar aceasta din parte *autorizată*, austro-ungară, a verdictului expertului atașat *american* la conferința de pace din Paris (prof. *Robert H. Lord*): (tratamentul raselor nemaghiare din Ungaria a fost) «*cel mai odios sistem de opresiune națională pe care îl cunoaște Europa modernă*». (V. scrisoarea reprez. rom. la Washington, dl A. *Bibescu*, publ. în jurn. americane, Oct 1921, trad. «*Voința*», 27 Nr. 1921).

Îndârjirea contelui *Tisza* împotriva a tot ce este românesc este cunoscută. Contele Czernin ne arată vreo câteva momente caracteristice pentru aceasta. Oricât ar fi constatat *Tisza*, că «germanii sunt greu de tratat; că sunt pretențioși (aroganți, *anmassend*) și despotici» — când fu vorba de a da chiar numai o părțică cât de mică din teritoriul Ungariei (Ardeal) și chiar și numai gândul unor reforme ungurești în favorul naționalităților, îl găseau cu desăvârșire refractar, nevoind *nici chiar să discute* așa ceva (pag. 35). Acelaș non possumus a arătat contele *Tisza* și la ideia unei colaborări mai strânse cu România *înainte* de războiu, căci se temea de preponderanța elementului românesc în defavorul celui unguresc (pag. 167). «*Schrof und scharf*», scrie contele Czernin.

Și omul acesta, care era atât de îndârjit dușman al naționalităților nemaghiare din Ungaria încă înainte de războiu — a condus destinele mo-

narhiei nu numai ca ministru-prezident ungar, ci și ca un al doilea ministru de externe, căci și-a rezervat dreptul ca la toate hotărârile ministeriului de externe să aibă ingerință (pag. 183).

«Ani îndelungați a însemnat Ungaria: *Stefan Tisza*», scrie contele Czernin. «Tisza era un om, pe care caracterul său îndrăzneț, bărbătesc, firea sa tare, rezolută, lipsa sa de frică și probitatea sa îl ridicau sus, deasupra vieții de toate zilele. A fost un om întreg, cu proprietăți strălucite și cu defecte mari (*grosse Fehler*), un bărbat de cum puțini sunt în Europa — pe lângă toate defectele sale. Personajii mari aruncă umbre lungi, dar era mare și dintr'o bucată de lemn, din care s'au croit eroii anticității, eroii aceia, cari se pricepeau să lupte și să moară. De câteori nu l-am reprobato (musturat), spunându-i că cu nefericitu-i *patriotism de pustă* își sapă singur și ne sapă nouă, tuturor, mormântul! («Wie oft habe ich ihm vorgeworfen, dass er durch seinen unglücklichen *Puszta-Patriotismus* sich selbst und uns allen das Grab grabe»). Nu puteai să schimbi nimic, ținea cu îndărătnicie și strășnicie și cea mai mare greșală (a caracterului său) a fost, că în decursul întregii sale vieți a rămas prizonierul politicii acesteia minuscule cu *orizont de turn de biserică* (kleinliche Kirchturmpolitik). N'a vrut să dea nici un metru pătrat, nici României, la timpul său, nici Cehilor, nici Slavilor sudici. În dezvoltarea vieții omului acestuia rar zace un tragic grozav. N'a fost om care să ti luptat și să se fi întrepus așa pentru poporul și pentru țara sa; ani de zile a stat apărând spărtura zidului și a apărât pe ai săi și Ungaria sa cu pieptu-i lat, bărbătesc și — totuș — politica sa de a nu lăsa nimic, cu încăpăținare, a fost una din cauzele principale la descompunerea Ungariei, a Ungariei, pe care a iubit-o atâta, descompunere, pe care o vedeă murind, când o mână afurisită pentru veci și-a săvârșit fapta lașă. — Tisza mi-a povestit odată rizând, că cineva i-ar fi spus, că cea mai mare greșală a sa ar fi, că s'a născut ungar. — Găsesc că e îndreptățită caracteristica aceasta. Ca om și ca bărbat sta înaintea tuturor (hervorragend). Îl stricau păcatul din naștere, maghiar, a manierei de a cugeta, toate prejudeciile și *greșelile cugetării maghiaro-centrice*. Ungaria și constituția ei, dualismul, au fost în decursul războiului una din nenorocirile noastre» (pag. 186—187).

Pasagiul acesta vorbește cât volume întregi. Analiza aceasta a reprezentantului Austro-Ungariei te silește să-ți pui câteva întrebări, foarte îndreptățite, și — oricare să fii tu, de orice neam — numai un răspuns al să le poți da:

Este de dorit ca un «patriotism de pustă» să mai domnească în sânul vre-unui neam în ziua de astăzi? Un șovinism ca cel descris mai sus nu este el primejdios *chiar și pentru neamul care se laudă cu oameni de talia unui Tisza*? Are îndreptățire în zilele noastre o politică de «turn de biserică», ca aceea a fostului conducător a politicii ungurești?

Alt șir de idei: Dacă cu contele Czernin a fost atât de intransigent conducătorul ungar, cum se va fi purtat cu persoane mai minuscule, minuscule după aparență și după ierarhia socială-politică de atunci, spre pildă cu reprezentanții «naționalităților»? Ce directivă va fi dat omul acesta întregii politici interne ungurești, dacă era animat de *astfel* de sentimente?

«Cât vor fi avut de suferit dela această «mând tare» bărbații nostri politici cari revendicau ce eră just, ce eră uman, ce eră un drept sfânt pentru orice popor care are o conștiință?»

Este irelevant pentru complexul popoarelor europene dacă un astfel de reprezentant al «patriotismului de pustă» are în mână sa frânele dela cărma unei țări?

«Mi-a spus odată», scrie contele Czernin mai departe, «un ungur, în decursul războiului, când îi reproșam: cel puțin una trebuie să conced: pe unguri ne putem răzimi cu siguranță; că sunt strâns legați de Austria. Cu adevărat, i-am răspuns eu, Ungaria e strâns legată de noi, dar așa ca o piatră, pe care și-a legat-o unul, care se inecă, de gât. — Dacă n'am fi perdut războiul, ar fi fost inevitabilă lupta pe viață și pe moarte cu poporul unguresc, fiindcă nu-ți poți închipui o constelație europeană sănătoasă (rațională) care să poată fi adusă în consonanță cu aspirațiile și planurile de dominație, maghiare. («... weil sich keine vernünftige europäische Konstellation denken lässt, welche mit den magyarischen Aspirationen und Herrscherplänen unter einen Hut zu bringen gewesen wäre»). Dar în decursul războiului a fost — firește — imposibil o luptă pe față cu Budapesta. Nu e sigur dacă vre-odată se vor reuni popoarele, cari au format monarhia habsburgică; dacă o să vină situația aceea, să ne ferească Dumnezeu (o soarte binevoitoare) de o întoarcere a dualismului» (pag. 188).

Cuvintele: «nu-ți poți închipui o constelație europeană sănătoasă care să poată fi adusă în consonanță cu aspirațiile și planurile de dominație, maghiare», ar trebui să fie gravate cu litere de aur ca dicton-motto al fostului reprezentant al Austro-Ungariei, ca memento pentru orice om politic,

Pentruca grozava... *tragi-comedie* să-și ajungă apogeul, n'avem decât să ne referim la alte două mărturii, nu din tabăra ententistă, ci din mijlocul *conducerii* armatelor germane, mărturii cari pledează pentru noi. Ludendorff scrie în lucrarea citată mai sus (pag. 65): «În 27 August 1916 declară România războiu Austro-Ungariei. Dupla monarhie seceră (luă recolta astfel) răsplata pentru politica unilaterală (egoistă) a Ungariei, iar noi fructul rolului nostru de privitori cari n'am întreprins nimic (mai înainte). («Die Doppelmonarchie erntete damit den Lohn für die einseitige Politik Ungarns und wir die Frucht unseres tatenlosen Zusehens»).

Astfel de pasagii se găesc o mulțime în memoriile lui Ludendorff. Toate confirmă teza: Austro-Ungaria a păcătuit mult împotriva naționalităților. Și Ludendorff scrie că *Germania* eră legată de un stat care murea (pag. 35).

Al doilea martor este ambasadorul Germaniei la Viena, *V. Tschirschky*, care declară dlui *Lutz Korodi* într'o conversație din 1915: «Vom revizui după războiu raporturile noastre și atitudinea față de Maghiari și Români, orientându-ne spre aceștia din urmă: în timpul războiului însă trebuie să mergem alături de maghiari, aceasta cu toată cochetăria lui Károlyi față de Antanta». — «Evenimentele următoare s'au răsbunat groznic de miopia conducătorilor germani», scrie dl *Lutz Korodi* («Dacia», articolul de fond Nr. 206, 1921).

Va să zică: conducătorul armatelor germane, austro-ungare, bulgare, turcești, *Ludendorff*, reprezentantul Germaniei în Viena, *Tschirschky*, con-

tele Czernin constată: da, naționalităților din Austro-Ungaria li s'au făcut mari nedreptăți din partea unei politici mioape ungurești.

Te întrebi atunci: de ce a curs atâta sânge nevinovat din toate taberele?

Dar contele Czernin are declarații și mai categorice. Contele Czernin, după ce a suferit falimentul cel mai cumplit politica Austro-Ungariei, scrie: «Este o pedeapsă grozav de dreaptă, că biata Ungaria aceasta, care a contribuit atât de mult la căderea noastră definitivă, a suferit mai greu decât oricine pe urma căderii acesteia și că românii cei atât de mult de disprețuiți și urmăriți (persecutați) de ea au fost aceia cari au reperțat cele mai mari triumfuri din pământul unguresc». («Es ist eine fürchterlich gerechte Strafe, dass dieses arme Ungarn, welches so viel zu unserer definitiven Niederlage beigetragen hat, am allerschwersten unter den Folgen derselben gelitten, und dass die von ihm so verachteten und verfolgten Rumänen es waren, welche die grössten Triumphe in ungarischen Gefilden geschlürft haben» pag. 128).

După declarațiile acestea categorice ale reprezentantului Austro-Ungariei, a avut dreptate sau n'a avut România, când declară în proclamația de războiu următoarele: «(Austro-Ungaria) știa gradul de nemulțumire a populațiunei românești care o împingea spre noi și amenința să turbure bunele relațiuni ce existau între cele două state. Sperața, pe care ne-o pusesem în privința asta la adeziunea noastră către Tripla-Alianță a fost înșelată. Într'o perioadă de peste 30 de ani «Românii din monarhie n'au văzut niciodată reforme de natură a le da o aparență de satisfacție; ei au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați să îndure apăsarea elementului străin care nu constituie decât o minoritate printre diferitele naționalități alcătuitoare ale statului austro-ungar. Toate nedreptățile la cari au fost supuși frații nostri au menținut între țara noastră și monarhie o stare neîntreruptă de dușmănie, pe care guvernul regatului n'a isbutit s'o potolească decât cu multe greutăți și mari jertfe.

«...Doi ani de războiu au dovedit României că Austro-Ungaria opusă oricărei reforme lăuntrice capabilă de a îmbunătăți viața popoarelor ce conducea, eră pe atât de dispusă să le jertfească, pe cât eră de neputincioasă să le apere împotriva oricărui atac din afară?» («Declarația de războiu română»).

N'a contribuit «patriotismul de pustă» al contelui Tisza la catastrofa aceasta?

A fost România de vină dacă a fost silită să declare războiul?

IV.

Câteodată se folosește contele Czernin de considerații filosofice, scriind ca un Marc Aurel la coarnele plugului, alteori ca un Gracian a secolului nostru.

Câteva exemple:

Contele Czernin adresa reginei României, Carmen Sylva, înainte de intrarea României în războiu următoarele cuvinte: «De altfel să nu se chiniască M. Ta cu griji politice. Nu ajută nimic. Deocamdată va păstra România politica Regelui adormit în Domnul; ceea ce aduce viitorul Dumnezeu singur o știe.

«Noi toți suntem nește grăunțe de praf în orcanul acesta grozav, care băntuie în lume, și suntem purtați, fără de voie încoace și încolo, — spre decădere sau spre o înviere, nu se știe. Nu este principalul dacă trăim sau murim, ci cum o facem. Iar Regele Carol poate să ne servească de model n aceasta» (pag. 123).

«Grăunțe de praf» în dansul acesta macabru, al morții! Cine a răscolit orcanul acesta «grozav»?

Intr'alt loc scrie contele Czernin: «Aș putea să numesc multe nume, ale unor bărbați, cari nu puteau să se aplece destul de adânc în fața mea, câtă vreme am fost la putere și cari au trecut repede peste drum după dimisia mea, ca să ocolească un salut al meu, fiindcă le eră teamă că disgrația imperială s'ar putea repercută și asupra lor. Dar un simplu cetățean al statului a avut zeci de ani puțină, înainte de a se fi urcat în onoruri de a cunoaște lumea și va cântări, dacă este normal la cap din naștere servilitatea din decursul postului său cu acelaș dispreț ca și purtarea de după aceea. Monarhilor le lipsește școala aceasta a vieții și de aceea taxează psihologia lumii fals. În *tragi-comedia* aceasta însă sunt dâșii cei purtați de nas» (pag. 77—78).

Acum? Când ambasadorul cel nou al Ungariei la Paris, dl *Prasznovsky* se introduce în Paris, accentuând cu aplomb că în parlamentul unguresc s'a protestat contra anexării Alsaciei și Lorenei, în 1871, și când exregina Zita declară unui jurnalist dela «*Le Matin*» că «aviatorii francezi nu atacă femeile cum au făcut-o aviatorii germani, când au bombardat vila regelui Belgiei...? Ce Sabat politic!

«Mi se pare», scrie contele Czernin, «că există tot atât de puțin un simțământ general *dinastic* ca un simțământ *republican* al popoarelor, la germani ca și la alții, oriunde — decât un simțământ de mulțumire sau de nemulțumire, care se manifestă din caz în caz sau pentru sau contra dinastiei și formei de stat» (pag. 69).

Și încă o concluzie prețioasă:

«*Simpatii personale și diferențe personale* în cercurile conducătoare pot să influințeze istoria lumii. Politica se face de oameni și se va face și de aici înainte tot de ei și totdeauna vor jucă relații personale un rol anumit. Cine poate să ne spună în ziua de astăzi că nu s'ar fi dezvoltat cursul lumii altfel, dacă ar fi fost monarhii Angliei și ai Germaniei naturi mai homogene? Politica de încercuire a regelui Eduard a început abea când a câștigat — după mine greșita — convingere că este imposibilă o înțelegere cu Împăratul Wilhelm» (pag. 83).

Adecă: «*Quidquid deliraht reges plectuntur achiivi!*»

Despre *marea potemkiniadd*, care a existat în Austro-Ungaria față de dinastia habsburgică, relatează contele Czernin un caz elocuent. Descrie pe tinărul împărat Carol, ca om lipsit de experiență, ajuns pe mâna unor sfetnici bizantini, lingușitori, cari îi arătau manifestațiile de simpatie ale populației sub sticla măritoare. Contele povestește cum a reproșat odată Împăratului-Rege — ca ministru de externe — un act al său și cum, l-a făcut atent că și-a pierdut din popularitate cu 80%, dela suirea sa pe tron. Carol a rămas tot «prietinos» ca mai înainte — și, câteva ore mai târziu, când se aflau într'un oraș, care-i primea ca pe niște aleși ai săi, cu flutu-

rări de batistă, cu strigăte, cu orcane de «viva!»-uri, s'a întors Impăratul-Rege spre ministrul său de externe și l-a întrebat cu ochii: nu-i așa? mi-ai relatat fals! Carol luă drept bani buni aceste *simulaere de adorare* și așa a ajuns la detronare (pag. 76—77).

Următorul pasagiu dintr'o scrisoare datată din Aprilie 1917 Impăratului-rege Carol este elocuent și ar putea servi ca memento și în ziua de astăzi pentru ceice vreau să mai asculte glasul conștiinței:

«Nu pot să las laoparte aici o temă, asupra căreia zace puterea argumentației mele întregi. Este *primejdia revoluționară*, care se ridică pe orizontul *întregii Europe...* Cinci monarhi au fost dați jos de pe tron în războiul acesta și ușurința, care te uluiește (verblüffend), cu care a fost dată la pământ cea mai puternică monarhie a lumii, aș vrea să contribuie să vă pună pe gânduri și să vă aduceți aminte de dictonul: *exempla trahunt!* Să nu mi se răspundă că în Germania sau în Austro-Ungaria ar fi referințele altele, să nu mi se riposteze, că rădăcinile adânci ale gândului monarhic ar esclude un astfel de procedeu în Berlin sau în Viena. Războiul acesta a deschis o *nouă eră în istoria lumii*. Lumea nu mai este aceeași ca acum trei ani și în zadar vei căuta după analogii în istoria lumii la fapte, cari astăzi au ajuns lucruri de toate zilele. Omul de stat, care nu este orb sau surd trebuie să ia la cunoștință cum disperarea surdă a populației crește pe zi ce merge: trebuie să audă mânia surdă, care se manifestă în păturile largi ale masselor și trebuie, dacă este conștiu de responsabilitatea sa, să ia act de factorul acesta».... (pag. 200).

V.

Când au intrat trupele cehe și slovace în Pojon (Bratislava), în Februarie 1919, au ținut pe porțile caselor următorul

Anunț funebru:¹

«Cu inima cuprinsă de jale, dar totodată din toată inima, Vă aducem la cunoștință că mult iubita noastră mamă și cea mai bună mamă-soacră, *Ungaria*, intruparea de o miie de ani a libertății, patria noastră, după o boală de patru ani și jumătate și după o agonie de o lună și jumătate, a încetat să mai trăiască, cuprinsă fiind de *boala eliberării popoarelor* și a dreptului lor de a decide asupra sorții lor, pe urma ofensivei generalului Foch și a răspândirii baccililor lui Wilson, după 1023 ani de trai și după 50 de ani de căsnicie cu bărbatul ei, *Austria*. Rămășițele pământești ale Ungariei se vor depune spre vecinică odihnă în palatul congresului de pace al lumii întregi, între Dunăre și Tisa.

Austria,
bărbatul poporului unguresc.

Consiliul național unguresc,
ca medic sosit prea târziu.

Slovacii, Românii, Sârbii, Croații și Slovenii,
ca copii mașteri.

¹ După «Prager Tageblatt» 19 Februarie 1919, care citează după «Világ».

Anunțul acesta funebru este în completă consonanță cu diagnosticul adus de Ludendorff, Czernin, Tschirschky, numai că nota macabră, dureroasă, din el lipsește bărbaților de stat și comandanților militari germani. Și mai lipsesc milioanele de morți și de răniți — mai lipsesc oftaturile a sute de mii de văduve și de orfani, — mai lipsesc satele și orașele pustiite — toate sacrificate de dragul unei himere care nu se va putea înfăptui, ori cât de mare poftă de boa constictor ai avea tu, ca neam.

Incheiind aici escerptele din memoriile contelui Czernin, asupra căroră vor trebui să revină pene destere de diplomați de profesie, ca să le comenteze în toată cunoștința de cauză, îmi vine în minte un argument, acesta rostit și scris de publicistul *M. Harden*, împotriva unei *Hungaria rediviva*, argument adus unui «patriot» care deplângea înbucătățirea Ungariei: «Trage liniile geografice ale unei Ungării refăcute, dar fără de nemaghiari subjuugați». . . «Patriotul» să fi răs și să-i fi zis, zimbînd, lui Harden: «Boche!». . .

Populare.

*Multe stele sunt pe cer
Care toate 'n ziuă pier,
Și mai mari și luminoase,
Nu-s ca mândra de frumoase,
C'asă merge de frumos
Gândești că scrie pe jos.*

*Badiul meu tânăr copil,
Mândru ca un drandafir,
Când îl văd seara la poartă
Parcă-i ruje 'nrourată;
Când îl văd seara pe lună
Pareă i floare din cunună;
Când îl văd seara pe stele
Parcă i cruce de mărgele.*

*Dela noi pân' la Popești,
Răsărit-au flori domnești,
Dar cine le-a răsărit?
Bădița când a venit
Dar cine le-a semănat?
Bădița când a'nturnat.*

*Frunză verde măr mustos
Drag mi-a fost omul frumos,
Și călare și pe jos.
Că și noaptea-i luminos.*

*Frunză verde de pe fag,
Am drăguț ca un brad,
Și lui Dumnezeu-i-e drag.*

*Să fiu sus ca negura
Tot așa merge ș'ăși ploua
Pe unde umblă badea.*

*Dar nu-s stele părăsite
Ci-s două flori înflorite
Una-i ea și una's eu:
Dorul ei și dorul meu.*

*Eu eu dor, mândra cu jele,
Amândoi cu inimi rele;
Eu cu dor, badea cu dor:
Două doruri la un loc
Nu mai trebuie alt foc.*

Contribuții la biografia lui Gheorghe Șincai.

— Legăturile lui cu episcopul I. Bob. —

Ion Bob a ajuns în fruntea episcopiei unite a Blajului la 1782, după demisionarea silită a popularului Gregorie Maior. Acest fapt *singur* ar fi fost de-ajuns să-l facă nesimpatic. La aceasta însă s'au adăus o mulțime de considerații de altă natură. Noul episcop avea o pregătire literară și științifică modestă în comparație cu contemporanii săi, cari au făcut studii temeinice la Roma și Viena. Terminase cu multă greutate și în vârstă de aproape 40 de ani seminariul teologic din Târnavia, (1777) și după ce petrecuse câțva timp ca scriitor în cancelaria episcopescă, a fost numit în 1778 protopop în Daia (jud. Alba-Inferioară), iar în anul următor protopop în Târgul-Murășului. Eră cunoscut ca bun administrator de averi, căci fusese «economul» iezuiților din Odorheiul-secuiesc, apoi strângătorul dijmelor de pe moșiile mănăstirei din Blaj și, mai târziu, cassarul banilor adunați dela preoți pentru nevoile de războiu ale împărăției.

La alegerea de episcop din August 1782 Bob obținuse un număr foarte mic de voturi, fiind candidat în locul al treilea. În locul întâi a fost candidat Ignatie Darabant, iar în locul al doilea Iacob Aron. Intre dușmanii lui Bob îl găsim, din acest moment chiar, și pe Șincai, care voiă să vadă în fruntea episcopiei pe prietinel său Darabant. Indată după alegere scrie nunțului papal din Viena să facă tot ce-i stă în putință, ca să fie numit acesta.¹ Șincai cu temperamentul său vehement a trebuit să ducă și acasă cea mai îndârjită luptă împotriva candidaturii lui Bob.

Conducerea episcopiei o avea, în timpul dela căderea lui Maior până la instalarea lui Bob, vicariul general Ignatie Darabant. Sub vicariatul lui dă guvernul ardelean, în 15 Octombrie 1782, ordinul ca școala națională din Blaj să se despartă în două clase și să fie considerată școală primară conform legilor de-atunci. Dascăli au fost numiți Ioan Pop și Samoilă Coltor, iar catehetul școlii rămâne Gh. Șincai, care va avea și slujba de director, fiind dator să se poarte cu respectul cuvenit

¹ Scrisoarea lui Șincai în «Foia bisericească și școlastică» din Blaj I, 51.

față de episcopul și față de inspectorul «școlilor naționale». ¹ În 8 Februarie 1783 Șincai scrie nunțiuului din Viena cu o vădită bucurie, că a fost numit «*director scholarum valachico-germanicarum et catecheta Balasfalvensis*» cu îndatorirea de-a pregăti și manualele necesare. Aceasta o face foarte bucuros, fiindcă școlile au fost întemeiate cu scopul mărturisit de-a propaga unirea cu Roma, pentru care lucrează și el din toate puterile. ²

Pe lângă tipărirea în 1783 a *Catehismului celui mare* și a *Gramaticel latine* (Prima principia latinae gramatices) Șincai se ocupă și de înzestrarea școlii blăjene cu cele necesare și mai are și timp să viziteze școlile românești din diferitele părți ale țării. În 7 Martie 1783 prezintă guvernului un proiect de cheltueli pentru procurarea pe seama școlii a meselor și scaunelor și tot atunci cere și restituirea cheltuelilor avute cu prilejul vizitațiilor făcute la școlile din țară. ³

În 6 Maiu 1784 Bob, care petrecuse din Iulie 1783 în Viena, se întoarce la Blaj, unde a fost în curând sfințit episcop. Sigur, ca o demonstrație împotriva așezării lui în fruntea vladiciei, Șincai, împreună cu cei trei prieteni ai săi Klein, Petru Maior și Gherman Peterlaci, cere să fie dimis din șirul călugărilor mănăstirei. În urma raportului din 19 Iunie 1784 alui Ieronim Kalnoki, Șincai a și fost dimis din mănăstirea, unde avuse o purtare foarte puțin potrivită cu spiritul de umilință monahală. ⁴ Cu toate că eșise din mănăstire a continuat să rămână în fruntea școlilor câștigând un teren de activitate și mai larg în urma ordinului împăratului Iosif II din 28 Maiu 1784, care a dispus înființarea alor 12 școli primare românești în localitățile, pe cari le va fixa episcopul. Leafa dascălilor va fi de 50 floreni anual. Tot atunci împăratul a dispus, ca școlii *principale* din Blaj să i-se mai adaugă o clasă cu un dascăl, care

¹ Orig. în arhivul episcopesc unit din Oradea-mare Nr. 266.

² «*Foaia bisericească și școlastică*» I, pag. 125.

³ Vezi răspunsul din 22 Aprilie al guvernului în arhivul episcopiei unite din Oradea-mare Nr. 266.

⁴ Vezi raportul lui Kalnoki în *Papiu Ilarian: Vieța, operele și ideile lui Gh. Șincai*. București 1869 pag. 89. Kalnoki spune în raportul său, că n'a scăpat nime în mănăstire neajunat de Șincai. Și în Roma bătuse la ochi naturelul aprins a lui. Informațiile de acolo spun, că era «di ardente naturale». V. A. Ureche: *Istoria Românilor* II, 498 notă.

va avea o leafă de 100 floreni.¹ Dintre școlile înființate în urma acestui ordin împăărătesc cunoaștem pe cea din Reghinul-unguresc, Milașul-mare, Sic, Șomcuta-mare, Santău, Almașul-mare și Abrud.² Toate școlile acestea erau, firește, supuse directoratului lui Șincai, care pare a fi dezvoltat, ca director, o activitate foarte intensivă. Le-a vizitat de trei ori pe toate făcând rapoarte amănunțite despre situația lor.

Relațiile cu Bob deveniau însă tot mai încordate. Fire uimitor de impulsivă, neastâmpărată și, mai ales, nedisciplinată, Șincai nu se putea acomoda spiritului de supunere și umilintă, care stăpâneă în micul orașel *văldicesc*, cum era Blajul pe timpul acela și cum este, mare parte și azi. Nu cunoaștem amănunte privitor la relațiile dintre ei; o scrisoare însă fără dată, probabil din 1787, a guvernului ardelean dovedește, că situația devenise critică. Guvernul scrie lui Șincai făcându-i aspre imputări, că se poartă necuviincios față de episcopul.³

O dovadă a caracterului nestatornic și capricios alui Șincai ne oferă surprinzătoarea-i scrisoare, pe care a adresat-o la 9 Iulie 1787 guvernului ardelean. Pe timpul lui Iosif II se impuse o întinsă operă de germanizare; limba nemțească eră introdusă prin ordine severe în toate școlile. Lui Șincai i-s'a adus învinuirea, că elevii școalei primare din Blaj nu fac nici un progres în această limbă. Șincai răspunde: dascălii își fac datoria, dar în Blaj nu se poate învăța nemțește. Nici un călugăr nu cunoaște limba nemțească și întreg mediul din localitate este neprielnic, fiindcă toată lumea vorbește numai românește. De aceea dânsul face propunerea «binefăcătoare pentru întreagă nația românească» și anume ca școlile să fie mutate din Blaj: liceul la Sibiu sau Mediaș, iar școala primară la Sebeșul-săsesc. Acestea sunt orașe nemțești unde vor alerga veseli elevii români din toate părțile, dacă vor fi siliți vlădicii să dea din do-

¹ Decisiunea împăratului a fost comunicată episcopului de guvernul ardelean la 22 Iunie 1784. Orig. în arhivul episcopiei unite din Oradea-mare.

² Scrisoarea din 26 Noemvrie 1785 a lui Șincai către Tesaurariatul ardelean. În scrisoarea aceasta se întitulează «*primus scholae nationalis Balasfalvensis et reliquarum vatachicarum nationalium director*». Orig. ibidem.

³ «Das königliche Gubernium hat missfällig vernommen, das desselbe seinem Bischofe nicht mit der gehörigen Ehrfurcht und Bescheidenheit begegnen auch in anderen Fällen bisweilen das erforderliche decorum aus den Augen setzen solle». Orig. ibidem.

meniu vlădicesc și acolo celea 600 gălete (cubuli) de grâu pentru susținerea lor, pe cari le dau în Blaj.¹ Planul lui Șincai e foarte precis arătând până în mici amănunte cum ar putea fi nimicite școlile, cari au fost o binecuvântare pentru întregul neam românesc.

Din fericiire guvernul ardelean nu a luat în serios propunerea și astfel Șincai a rămas în Blaj trăind într'o continuă hără cu episcopul Bob. Cele mai multe conflicte pare a le fi avut cu el din cauza locuințelor dascălilor. În 15 Octombrie 1782, când școala «națională» din Blaj a fost despărțită în două clase cu dascălii Ioan Pop și Samoilă Coltor și când în fruntea ei a fost așezat Șincai, guvernul a lăsat în seama episcopului grija locuințelor lor. Pe Șincai chestiunea locuinței îl interesa în cel mai mare grad, fiindcă eșise din mănăstire și avea doi nepoți de crescut și mai avea și o menajeră cu rosturi foarte dubii în viața lui. În chestia locuinței se plânge de câteva ori, în 1788 și 1789, guvernului, dar văzând că plângerile sunt zădarnice, și-a zidit în 1789 o casă pe cheltuiala proprie, care i-a cauzat mai târziu, cum vom vedea, multe neplăceri.

În 1790 după moartea lui Iosif II începe sub conducerea vicarului unit dela Năsăud, Ioan Para, a vicarului unit dela Făgăraș, Halmagyi, a protopopului, unit și el, dela Sibiu, Chiril Topa și cu sprijinul atât de prietenesc alui Ignatie Darabant, acum episcop al Orăzii-mari, frumoasa luptă de emancipare națională, care ne-a dat pe *Supplex Libellus* și care a culminat în misiunea lui Bob și a colegului său neunit Gherasim Adamovici la curtea din Viena în 1791—92. Lupta s'a început energetic și îndrăzneț și, fiind condusă de preoți de-ai săi, Bob trebuia să intervină. A și intervenit interzicând lui Para — sufletul întregi mișcări — orice activitate politică și împiedecându-l de-a merge la Viena ca să ceară dreptate dela curtea împărătească. Lumea aștepta dela Bob sprijin puternic material și moral, voia să-l vadă în fruntea luptei sau, dacă situația îi impunea anumite rezerve, să dea cel mai larg sprijin material. Vlădica nu era însă darnic deși se creiaseră legende în jurul bogățiilor sale. Nemulțămirea a trecut dela om la om și în Septembrie 1790 se manifestează într'o formă neobișnuită: câțiva

¹ Concept ibidem Nr. 266.

reprezentanți ai clerului trimit guvernului un memoriu împotriva feliului cum înțelegea Bob să se poarte ca vlădică.

Memoriul aduce lui Bob acuze grele, spuse într'un stil aspru și necruțător. Este acuzat, că nu face vizite canonice, nu predică unirea cu Roma, nu se interesează de năcazurile poporului, că este lipsit de duhul blândeței, a introdus în moșia vlădicească o mulțime de rude, cari sug sângele țăranilor — *sanguisugae* le numește memoriul, — beau și mânâncă și se îmbogățesc din veniturile episcopiei, cari ar trebui folosite spre alte scopuri; nu dă nici un ajutor săracilor și nu poartă nici o grijă de instituțiile bisericești. Casa parohială din Blaj e ruinată de șase ani și vlădica nu o reparaază deși el e ctitorul bisericei, spunând că nu are lemne și nu are bani, dar în acelaș timp a cumpărat unei nepoate o casă cu 300 floreni și pentru fratele său una în Alba-Iulia cu 5000 floreni. În împrejurările actuale ar trebui — zice memoriul — să invite la sine câțiva protopopi și preoți învățați, să discute cu ei năcazurile clerului și să intervină pentru el la dietă. Antecesorii lui țineau relații bune cu magnații și funcționarii superiori ai țării și astfel puteau face mult bine bisericii. De Bob însă nu se apropie nîme fiindcă totdeauna se plînge de sărăcie. Autorii memoriului roagă guvernul, să ia toate măsurile ca acestea abuzuri să înceteze.¹

Este sigur, că Șincai, care în calitate de director al școlilor românești venea în contact cu multă lume, cu caracterul său violent și neastâmpărat, va fi contribuit în cea mai mare măsură la creierea atmosferei, pe care am văzut-o exprimată atât de necruțător împotriva lui Bob. Participarea lui la agitația contra episcopului pare și mai explicabilă când ne gândim că dela un timp căzuse în patima păgubițoare și funestă a beției și astfel avea de mulțori momente, când nu mai eră stăpân pe sine. Patima aceasta și-a recunoscut-o însuș la interogatorul, care i s'a luat în temnița din Aiud și în scrisorile prin cari mai târziu cerea iertare dela vlădica.

Purtarea lui Șincai devenise insuportabilă. Ținea la casă femeia amintită, iar de altă parte bea mult și bea mereu săvârșind fapte, cari nu se puteau suferi într'un loc, unde erau numai călugări, preoți și băieți de școală. Sta mai mult acasă, nu mai vizită școlile ca până aci și când le vizită se certă cu

¹ Copie în biblioteca centrală din Blaj.

oamenii și se prezintă înaintea elevilor și a dascălilor în situații puțin compatibile cu slujba lui. Contemporanii povestesc despre el lucruri extraordinare!

După *acestea* antecedente ajungem la anul fatal 1794, când Șincai a fost înlăturat din directoratul școlilor.

În 24 Iunie 1794 Bob scrie guvernului, îndemnat de credincioșii săi, că l-a sfătuit destul pe Șincai să părăsească viața de până aci dar fără nici un rezultat. Stă acasă, nu vizitează școlile și când le vizitează îl reprezintă mai mult pe Bachus, se bate cu oamenii și prin purtarea lui se face de răsul copiilor. Episcopul roagă guvernul să trimită la Blaj un comisar, care să ancheteze lucrurile obiectiv.¹ Guvernorul Banfi răspunde în aceeași lună lui Bob, că a dat ordin prefectului Antonie Vajna să meargă împreună cu un catolic la Blaj și să facă o investigație riguroasă.² Investigația s'a și făcut în 15 Iulie când au fost ascultați 14 martori dintre cari unii sunt amintiți și în procesul verbal publicat de Papiu Ilarianu în cunoscuta sa monografie despre *Vieța, operele și ideile lui Gh. Șincai* (pp. 91 sq).

După investigație Șincai a fost cuprins de-o furie nepotolită făcând declarații și săvârșind fapte, cari i-au îngreunat mult situația. În ziua următoare (16 Iulie 1794) a mers, după ce gustase cam mult din vin, încins cu sabia la locuința profesorului Ștefan Vlad unde l'a găsit pe acesta în societatea profesorului Constantin Gyulai și a vicarului general Filoteiu Laszlo și a lui Vasile Filipan. După-ce i-a întrebat să-i spună ce mărturisiri au făcut în ziua precedentă, cu ocaziunea anchetei, despre el a zis «ori pier eu, ori piere episcopul, care-și va pierde și vlădicia; eu nu, voiu pieri fiindcă știu dreptul (scio jura), deci va pieri episcopul. Vor pieri Bobuțu (I. Bob), Dubălaru (Mihail Timariu, vicarul Hațegului și rudă a lui Bob), Cuionu (Demetriu Caian, notarul clerului și parohul Blajului), Ștefan Pop prepozitul și alții, ale căror nume le veți afla mai târziu. Să știți că eu sunt șeful și autorul conjurațiunei».³ Declarații de felul acesta a făcut Șincai și înaintea altora.

¹ *Századok* din 1881 pag. 678.

² Orig. în biblioteca centrală din Blaj.

³ Vezi declarația dela 16 August 1794 a lui Spiridon Fogarași și declarațiile lui Constantin Gyulai, Ștefan Vlad și Filoteiu László, făcută sub jurământ la 18 August 1794. Căpîi contemporane în biblioteca centrală din Blaj.

În 22 Iulie intervine și prepozitul mănăstirei scriind, în numele călugărilor, guvernului, că fiind dovedită în urma investigației din 15 Iulie vinovăția lui Șincai, să-i fie milă de școlile românești și înlăturându-l din fruntea lor să numiască în locul lui pe un călugăr, care să restabilească disciplina. În 19 August 1794 intervine din nou Bob, aducând la cunoștința guvernului amenințările lui Șincai, care-i scrie mereu scrisori ofenzătoare și care, de curând, la o lecție spunea elevilor, că omul pentru apărarea proprie poate și ucide. Episcopul roagă guvernul să-l aresteze, căci altfel va fi silit să porceadă contra lui conform canoanelor scoțindu-l din biserică și aducând cazul la cunoștința poporului.¹ În 23 August guvernorul Banfi răspunde, că a dat ordin prefectului Vajna să ia împotriva lui Șincai măsurile necesare.²

Bob cuprins de frică își pierduse răbdarea. În 24 August a chemat la Blaj pe subprefectul Alexandru Gyujto, căruia i-s'a plăns de amenințările lui Șincai. Tras la răspundere, acesta a răspuns din nou, că sunt mai mult de o sută de inși, cași s'au conjurat contra episcopului, dar mai bucuros moare decât să-i tradeze. Astfel Gyujto l'a arestat. În ziua următoare a sosit la Blaj și prefectul Vajna în urma ordinului primit dela guvern, a aprobat și el arestarea lui Șincai și totodată a dispus să fie arestată și menajera lui, care, apoi, împreună cu stăpânul său a fost dusă în temnița din Aiud.³

Autoritățile județene au dat declarațiilor lui Șincai o importanță exagerată. În vorbele amenințătoare ale lui dânsii vedeau semnele unei revoluții, cum a fost aceea a lui Horia, care le eră încă atât de proaspătă în memorie. În 11 Septembrie 1794 baronul Simeon Kemény scrie guvernului, că țărâniimea e convinsă, că dacă se înrolează la armată devine stăpână a moșiei, pe care locuiește. Chiar și preotul român din Apahida vesteă lucrul acesta. Așa a început și revoluția lui Horia. Nobilimea s'a spăriat și de aceea a fost necesară arestarea lui Șincai. Guvernul a răspuns în grabă, că știrea aceasta alarmantă a primit-o numai din județul Albei-inferioare. Privitor la Șincai guvernul va trimite instrucțiuni definitive prin cari se va dis-

¹ Századok din 1881 pp. 678—9.

² Orig. în biblioteka centrală din Blaj.

³ Századok din 1881 pag. 679.

pune darea lui în judecată. De altfel guvernul e convins, că amenințările lui au purces mai mult din caracterul său violent și aprins și nu dintr'o intențiune precisă de răsvrătire.¹

La 13 Septemvrie 1794 guvernul îl destitué pe Șincai din directorat din cauza exceselor dovedite cu prilejul anchetei dela 15 Iulie și cere lui Bob să propună în locul lui un alt director, care, după putință să știe și nemțește.² In 15 Octomvrie Bob îl propune pe protopopul din Băința, Gheorghe Tatu, pe care guvernul îl numește, interimal, la 18 Octomvrie.³

Ajuns în temnița din Aiud, Șincai scrie la 27 Septemvrie autorităților județene să-l pună pe picior liber contra cauțiunei potrivite. Are oficiu public, e nobil și astfel nu poate fugi, iar de altă parte, fiind arestat i-se risipește averea și mai are și doi nepoți orfani de cari trebuie să poarte grije.⁴ La 19 Octomvrie li scrie și lui Bob, spunând că a greșit nu din răutate ci din slăbiciune și, de cele mai multeori, în beție, îndemnat de alții și rugându-l să-l ierte și să intervină ca să fie eliberat.⁵ In Noemvrie a scris și guvernului spunând, că declarațiile cu cari este acuzat le-a făcut beat și în glumă. Au intervenit și frații săi Andrei și Gregorie. Toate intervențiile au fost zadarnice. Șincai a rămas, la stăruința autorităților județene, arestat. In 22 Aprilie 1795 guvernul a dat însă ordin județului să grăbiască procesul.⁶

Bob nu a urmărit cu multă bunăvoință părințească situația nefericită a fostului său director. Afară de refuzarea oricărui sprijin, episcopul a cercat să dea întemnițatului o lovitură, în momente când acesta se putea apăra foarte greu și care a trebuit să facă și atunci cum face și azi o impresie din cele mai neplăcute. Am amintit mai sus, că în 1782 guvernul ardelean îl obligase pe episcop să dea locuință lui Șincai și dascălilor școlii primare din Blaj. După câțiva ani de așteptare Șincai văzând că toate stăruințele sunt zădarnice și-a făcut însuș o casă pe terenul dat de vlădică, în 1789. Acum după ce Șincai fusese arestat Bob i-a luat mica grădină cu pomi, curtea cu tot

¹ Ibidem pag. 683.

² Orig. în biblioteca centrală din Blaj.

³ Papiu Ilarianu op. cit. pag. 103.

⁴ *Századok* a. cit. pag. 683—4.

⁵ Orig. în biblioteca centrală din Blaj.

⁶ *Századok* a. cit. pag. 683—4.

ce se află în ea, lăsându-i numai casa. Şincai, pe care gestul neuman al lui Bob l-a atins foarte dureros, s'a plâns la 13 Maiu 1795 guvernului, rugându-l să dea ordin episcopului ca sau să-i restituie terenul şi edificiile ocupate sau să i-le răscumpere cu bani, cu casă cu tot, dându-i preţul pe care-l vor fixa câţiva experţi străini. Guvernul comunică în 6 Iunie episcopului plângerea lui Şincai. Bob răspunde în 25 Iunie, că din milă este dispus a ajunge cu Şincai la o înţelegere, răscumpărându-i cu bani casa cu tot ce se ţine de ea.¹

În timpul, când Bob trimitea guvernului răspunsul acesta, Şincai părăsise temniţa din Aiud. Judecarea procesului lui a început în 18 Iunie şi după discuţii de cinci zile, s'a publicat, în 23 Iunie sentinţa, prin care se constată, că declaraţiile «*eu sunt autorul conjuraţiunii*» făcute de el nu se referă la Domnul ţării şi nici nu se urmăreşte prin ele sdruncinarea ordinii publice. Astfel nu poate fi condamnat la moarte, cum cerea procurorul, ci i-se dă *poena linguae*, se consideră ca pedeapsă închisoarea de până aci şi să obligă la suportarea chetuelilor de proces.²

Din Aiud Şincai s'a întors acasă la Blaj în cea mai mare mizerie. În 29 Iunie scrie lui Bob cerându-i milă şi sprijin. «În cursul robiei mele am sărăcit şi nu am cu ce trăi — scrie el. Grădina îmi este ocupată, leasă n'am primit. Cu multă umilinţă rog pe Măria Ta să-ţi fie milă de mine şi să-ţi aduci aminte că suntem oameni şi putem greşi».³ Bob răspunde în ziua următoare. Răspunsul e respingător şi rece.⁴ Mai cunoaştem o scrisoare alui Şincai către vlădica, din 10 August 1795, care tradează o stare sufletească foarte tulburată. În ea cere să-i plătească preţul casei şi a celorlalte lucruri ce le are în jurul ei şi este iscălită: *Şincai cel amărât peste măsură*.⁵

Chestiunea cu casa a fost rezolvită abia la mijlocul lui Decembrie 1795, când o comisie compusă din nouă «specialişti» sub conducerea asesorilor judeţeni Emeric Pogány şi Ignatie Boer au preţuit tot ce au găsit în casa şi curtea lui Şincai. Acestea au fost apoi cumpărate de Bob cu suma de 627 floreni 6 denari. Asta era acum întreagă averea lui Şincai, care se află

¹ Originalele acestor trei scrisori în biblioteca centrală din Blaj.

² *Századok* a. cit. pag. 685.

³ Orig. în biblioteca centrală din Blaj.

⁴ Concept ibidem.

⁵ Orig. ibidem. Scrisoarea e publicată în Papiu Ilarianu op. cit. p. 104.

În pragul unei vieți de grăa și istovitoare pribegie. După primirea sumei Bob i-a cerut o declarație, prin care recunoaște că nu mai are față de el nici o pretențiune.¹

La 10 Octombrie 1795 Șincai scrisese guvernului ardelean cerând să fie restituit în slujba avută de director al școlilor românești, din care a fost dat afară fără vină. Guvernul răspunde, că deși nu s'a găsit vinovat de acuzele grele, cari au fost ridicate de procuror contra lui, totuși ancheta a dovedit, că are o purtare nepotrivită cu postul de director și astfel i-a refuzat cererea.²

Șincai mai avea o nădejde: mila împărătească. În primăvara anului 1796 a plecat la Viena sperând, că aci i-se va face dreptate. În drum s'a abătut pe la vechiul său binefăcător episcopul Orăzli-mari, Ignatie Darabant, care i-a dat 20 de galbini ca să aibă de cheltuială.³ Sosind în capitala imperiului a înaintat o petiție cancelariei aulice cerând să fie restituit în slujbă, să i-se dea satisfacție pentru timpul petrecut în temniță și să i-se restituie pagubele suferite în urma arestării. În Viena a petrecut câteva luni așteptând zadarnic împărătescul semn de mângăere și dreptate. I s'a spus să se întoarcă acasă, dar a răspuns dârz, în 13 Iulie 1796, că se va întoarce numai după ce va primi un răspuns mulțumitor. Răspunsul însă a întârziat și astfel silit de sărăcie, a fost nevoit să părăsiască capitala, unde în tinerețe a petrecut un an întreg de rodnică activitate literară.⁴

Întorcându-se dela Viena, Șincai s'a abătut iarăș pela Oradea-Mare. Aci l-a rugat pe prietinel și binefăcătorul său Ioan Corneli, să intervina la inspectorul regesc al școlilor naționale, Werner, să-i dea lui postul de director al școlilor din județul Sătmărulei. Din Oradea a ajuns pribegind până la Năsăud, unde-i adresează Corneli scrisoarea din 20 Octombrie 1796, în care-i spune, că nu poate obține postul solicitat dela Werner, fiindcă vreau să-l dea unei persoane din partea locului.⁵ Șincai rămase:

¹ Orig. ibidem.

² *Századok* a. cit. pag. 685.

³ *Elegia* nota 18 (Papiu op. cit. pag. 122).

⁴ I. Modrigan: *Înlăturarea lui Șincai din directoratul școlilor în «Lui Nicolae Iorga. Omagiu»* pag. 213—5. Cfr. și *Századok* a. cit. p. 685.

⁵ Orig. în arhivul episcopesc din Oradea-Mare.

astfel în sensul strict al cuvântului - pe drumuri, pentru că în 9 Septembrie a declarat și cancelaria aulică din Viena, că la nici un caz nu poate fi restituit în slujba avută la Blaj. În 22 Octombrie îl găsim în satul Puiii (Pujon, jud. Sălaj Dobâca) lângă Țaga conților Vass, unde va petrece mulți ani de muncă liniștită. De-acel scrie prietinelui său Orădan Corneli. Și acum avea să stea puțin, pentru că răspunsul la scrisoare cere să i-se trimită la Cluj.¹

Iarna pare a fi petrecut-o la Blaj, unde-l găsim până târziu în Maiu 1787. La 18 Martie scrie lui Bob, spunându-i că în Roma ca elev al colegiului de Propaganda Fide a jurat că se va preoți și neîmplinind până acum jurământul simțește muștrări de conștiință. De aceea îl roagă să-l hirotonească. Bob însă nu se schimbase. În ziua următoare răspunde refuzând cererea celui ce frânt de mizerie da semne de pocăință. Șincai a mai stăruit odată, la 1 Maiu, dar a primit acelaș răspuns.²

În toamna anului 1797 s'a adresat din nou guvernului ardelean cerând să-i dea postul de translator român, rămas vacant după moartea unui anumit Jercovici. «Nu vreau să afirm — zice în petiția sa — că sunt fără greșeli. Îmi cunosc bine slăbiciunile, dar în multe privințe am fost prezentat mai negru decât cum sunt în realitate». Roagă guvernul, ca luând în considerare serviciile vechi și activitatea dezvoltată pentru binele obștesc să-l numească în slujba vacantă, dându-i astfel, ocaziune să dovedească, că nu e așa cum îl crede lumea. Pe petiție s'a pus în 7 Noembrie rezoluția scurtă și curioasă: «petentul nefiind pregătit pentru postul solicitat, cererea se pune *ad acta*».³

După răspunsul acesta nefavorabil Șincai, silit de sărăcie și de frica iernii, care se apropia amenințătoare s'a retras la contele Dănilă Vass în Țaga, ca instructor al copiilor lui, Toma Gheorghe și Ioan. Aci a petrecut șase ani (integro sexennio) scutit de grijile materiale dar în imposibilitatea de a-și putea continua cercetările istorice.⁴ La începutul lui August 1803 luându-și rămas bun de la elevii, cari îi vor păstra o recunoscătoare amintire, își îndreaptă pașii spre Oradea-mare unde păstorea încă vechiul

¹ Orig. ibidem.

² *Protocollum praesidiale* din 12 Ianuarie 1797 2 Iulie 1800 a lui Bob în arhivul mitropolitan din Blaj.

³ *Századok* din 1881 pag. 687.

⁴ *Elegie* nota 24.

său mecenate, Ignatie Darabant. In casa și la masa bogată a acestuia a petrecut trei luni de zile și la începutul lui Noemvrie, cu banii primiți dela episcopul și dela prietenii orădani Vulcan, Szilagy, Bran, Corneli și Vitez, apucă din nou toiagul pribegiei. Neastâmpărul l-a dus, data aceasta, la Buda, unde l-a mână dorul de a-și îmbogăți materialul istoric cules cu răbdare și hărnicie pe timpul când studiă la Roma și la Viena.¹

La început, timp de șapte luni, până în 6 Iunie 1804 s'a adăpostit în casa învățatului ungar Kovachich, care îi da, în schimbul serviciilor literare ce i-le făcea, întreținere complectă. În urma intervenției episcopului Ignatie Darabant, la 15 Maiu 1804 Șincai a fost numit corector al cărților românești, cari se tipăreau în tipografia universității de acolo, cu onorarul de 1 floren la zi. În 6 Iunie l-a părăsit pe Kovachich închiriindu-și o locuință proprie în Buda la «Poarta-Vienei» (Wiener Thor) jertfindu-și de aci înainte întreg timpul liber ocupațiilor sale literare și mai ales marelui opere, care avea să l facă nemuritor, *Cronica Românilor*. Aupra felului său de traiu de aci ne dă informații prețioase într'o scrisoare din 31 Iulie 1804 adresată lui Ioan Corneli.² Se scoală foarte de dimineață și după săvârșirea rugăciunilor obicinuite, la 4 se apucă de lucru, citește, face corecturi și scrie până la ora 8 $\frac{1}{2}$, când trece în Pesta în vre o bibliotecă publică, unde rămâne până la 12 studiind mai ales manuscripte. Atunci se întoarce acasă, ia masa, care ține până la 2; odihnește apoi o jumătate de ceas și la 2 $\frac{1}{2}$ iarăș merge în vre-o bibliotecă, unde lucrează până la 6. Intors acasă continuă lucrul până la 8, când «mânânc și beau dacă am ce» (manduco biboque si habeo quid) și la 10 se culcă.

Prietenii îl mai ajută uneori cu bani. Corneli îi trimite în 21 Februarie 1804 suma de 25 floreni, tot atunci mai primește ajutoare și dela contele Fesztetich și dela un preot Alexie Dordânszky, iar Kovachich, la care locuia, i-a cumpărat un costum unguresc de paradă.³ La 3 Februarie 1805 Corneli îi trimite din nou o altă sumă, strânsă dela Bran, Vitez și Szilagy, la care a mai adaus și el 5 floreni.

¹ Ibidem nota 25.

² Orig. în arhivul episcopiei unite din Oradea-mare.

³ Scrisoarea din 21 Februarie a lui Corneli către Șincai și răspunsul acestuia dela 25 Martie. Orig. ibidem.

Pe timpul când eră adăpostit la Kovachich, Şincăi mai încearcă odată să câştige satisfacţie pentru nedreptatea, care credeă, că i s'a făcut în 1794. La 28 Martie 1804 scrie nunţiului papal din Viena, că a fost 14 ani director al şcolilor româneşti din Ardeal, că a convertit sate întregi la catolicism, însă la 1794 episcopul Bob, din cauza că nu a fost, cu prilejul luptei electorale vlădiceşti, aderentul lui, în înţelegere cu vicecomitele Andrei Gyujto l-a denunţat ca iacobin şi astfel a fost dat afară din slujbă. Deşi şi-a dovedit de-ajuns nevinovăţia la 1795 înaintea instanţelor judecătoreşti şi înaintea tronului şi a fost declarat nevinovat, satisfacţie totuşi nu i s'a dat şi, fiind Bob şi Gyujto oameni cu influinţă, nici nu i-se va da. Deaceea îl roagă pe nunţiul să intervină prin Congregaţia de Propaganda Fide, ca să fie judecat din nou de-cătră tabla regească din Ardeal şi să i-se dea satisfacţie deplină.¹

Slujba de corector, care-i asigură traiul amărit de pe o zi pe alta şi-a păstrat-o Şincăi şi după numirea ca censor la tipografia universităţii a celuiialt mare nemulţumit blăjan, Samuil Klein. După moartea acestuia însă situaţia devenise critică. Şincăi se temeă, că numindu-se în locul lui Klein un censor mai tinăr, postul de corector va fi suprimat şi dânsul va ajunge iarăş pe drumuri. Într'o vreme se ocupă cu gândul de-a candida la catedra de drept canonic dela universitate şi într'o scrisoare adresată lui Corneli spuneă, că ar dori să aibă banii de lipsă pentru un costum bun «pentrucă oamenii se uită şi la haine nu numai la cap». În momente de disperare, se gândia chiar şi la posibilitatea unui refugiu la curtea imperială rusească.²

Şincăi a rămas în Buda până în toamna anului 1808. În 3 Iulie al acestui an scria noului episcop orădan, Vulcan, că se va retrace la familia Vass în Sinea; la 10 August îl găsim însă tot în Buda, de unde scrie lui Corneli. La 28 Februarie 1809, când tocmai împlinea 56 de ani şi când ajunsese cu Cronică la anul 1354 eră dejă în Sinea. Din Buda va fi plecat după 2 Septembrie, când slujba de censor a fost dată lui Petru Maior. În Sinea pare a fi stat doi ani întregi. La 18 Ianuarie 1811, când lucră la anul 1614 al Cronicei, îl găsim iarăş în

¹ «Foaia bisericească şi şcolastică» din 1887 pag. 85—6.

² Scrisoarea din 12 Februarie 1807 cătră Corneli. Orig. în arhivul episcopiei unite din Oradea-mare.

Oradea-mare, unde și-a terminat opera, care acum progresă repede. În 29 Martie 1811 lucră la anul 1653 al Cronicei, în 4 August ajunsese la 1713 iar în 27 August scria anul 1721.

Probabil în toamna anului 1811 sau la începutul anului următor Șincai a supus Cronica censurei din Oradea-mare pentru a fi admisă la tipar. Censorul Antoniu Szerdahelyi i-a dat în 6 Maiu 1812 obicinuitul «*Nihil obstat*» și astfel cartea se putea tipări oriunde în Ungaria.¹ Autorul însă voia să o poată răspândi și în Transilvania și de aceea a supus-o și censurei de aci. În acest scop pare a fi venit, în persoană, la Alba-Iulia la episcopul latin Martonfy, președintele censurei ardelenene. Cu acest prilej a vizitat în vara anului 1812 și Blajul unde petrecuse 17 ani de sbucium și unde nu mai fusese din 1797.

Soartea cronicei o cunoaștem: la 5 Martie 1814 Martonfy a înaintat guvernului critica aspră și necruțătoare, care a provocat confiscarea valorosului manuscris. De aci înainte rostul lui Șincai se poate urmări foarte cu greu. În primăvara anului 1814 mai apare odată în Blaj în societatea protopopului Iosif Șandor din Ocna-Dejului.² De-aci s'a retras iarăș la familia Vass, în Țaga, de unde părăsește, pe la începutul lui Septemvrie 1814, la guvern pe un anumit Schmidt sau Kovács Iános, care era în slujba contelui Toma Vass.³

După această dată urma lui se pierde cu desăvârșire. La 10 Septemvrie 1860 Aloisiu Vlad, autorul cunoscutei lucrări *A román nép és ügye* (Lugoj 1863), al cărui tată, fost preot în Abrămuț (Vedres-Abrány, jud. Bihor) era bun prieten cu Șincai, scria lui Cipariu: «*nemoritoriul Șincai... pentru unele atacuri, care le-a avut cu sora episcopului Vulcan, așa numita Măcinică, a fost silit să părăsiască curtea episcopescă, unde-și aflase pentru câțva timp după atâtea suferințe și persecuțiuni, un loc de repaos, carele însă fu silit în urma intrigilor numitei femei a-l lăsa și a lua lumea în cap, ca mai pe urmă să moară sub garduri*».⁴

¹ I. Modrigan: *Soartea cronicii lui Șincai* în revista «Cultura creștină» din Blaj VI (1916) pag. 21.

² Papiu Ilarian op. cit. pag. 27.

³ Arhiva guvernului ardelean (Nr. 7437/814. (Com. de d. I. Modrigan).

⁴ Orig. în biblioteca centrală din Blaj. Când a părăsit Oradea-mare Șincai a dat prietenului său, preotului Vlad din Abrămuț, ca amintire călimara sa. Ajungând în proprietatea lui Aloisiu Vlad, acesta a dăruit-o în 1860 muzeului liceului din Blaj.

De încheiere, câteva cuvinte despre locul morții lui Șincai. Ziarul *Concordia* din 1866 a tipărit (numărul 51) un *Extras matricular* din matricula morților parohiei greco-catolice din Kelecsény (jud. Abauj, azi în Cehoslovacia), publicat mai târziu și de N. Iorga în *Istoria literaturii române în secolul XVIII*. (Observații, adausuri etc. p. 55) și din care se vede, că Șincai a murit la 2 Noemvrie 1816, în vârstă de 75 (?!) de ani și a fost înmormântat în Sinea de preotul Andrei Koleszár din Kelecsény. Privitor la locul și împrejurările morții lui reproduc, fără nici un comentariu, următoarele date:

1. Un venerabil fruntaș ardelean, care trăiește și azi, povestește: «În vara anului 1863 am fost în Bobota (jud. Sălaj). Preotul Gael, om în vârstă de 80 de ani, m'a condus în cimitierul, care se află în locul pieței de azi și în care se îngropau, în jurul micii bisericuțe de lemn, frunțașii satului. Dela intrarea în cimiter la dreapta bătrânul Gael mi-a arătat un loc zicând: «uite nepoate, acolo este înmormântat marele Șincai, care a murit la noi venind din Oradea-Mare».

La 1816, anul morții lui Șincai, Gael eră de 47 de ani!

2. Fostul profesor la școala normală din Blaj, Victor Rusu, născut și crescut în Bobota, scrie la 26 Maiu 1882 unui prieten, că și lui i-a povestit Gael «cum l-au ajuns pe bătrânul Șincai neputințele și slăbiciunile pe drum, lângă isvorul lui Alexi cu desagii în spate» și că a murit «la nene meu (tatăl mamei mele)» Ignatie Ipian, care l-a și înmormântat. «Nene meu — zice Rusu — a fost om erudit și ca atare a știut prețul pe, și pe atunci renumitul nostru istoric și așa sigur l-a îngropat între ai săi — mai toți defuncții familiei noastre au fost îngropați acolo — și între frunțașii satului. Privitor la autoritatea lui Gael, Victor Rusu scrie «că bătrânul Gael, paroh în pensiune și protopopol Gael, feciorul bătrânului, au avut cunoștințe certe despre ultimele momente și împrejurări ale lui Șincai, deduc de-acolo, că murind bătrânul și mai târziu la 1870 și protopopol Gael și lăcitându-se în favorul erezilor unele și altele, am cumpărat eu mare parte din cărțile lui Gael și între acestea am aflat și o carte, proprietatea cândva a lui Șincai, dupăcum apare din însemnarea manuscrisă de însuș Șincai pe titlul acelei cărți: «In usum scholarum Balasfalvensium emit Georgius Gabriel Sinkay ord. A. Basilii M. Anuo 1777». Asta

una e cert și pozitiv. Cartea e la mine și azi și o păstrez ca un clenodiu scump, știind că din aceasta sigur nu odată a cetit și moșul Șincai».¹

Informația lui Gael se potrivește cu «moartea sub garduri», de care vorbește fiul prietenului lui Șincai în scrisoarea din 1860.

Dr. Zenovie Pâclișanu.

Cronică.

CRONICĂ CULTURALĂ.

Pentru un învățământ religios mai intensiv. În legătură cu o cuvântare rostită de I. P. S. Sa mitropolitul-primat Miron Cristea la societatea ortodoxă a femeilor din București insistă dl *Gh. Adamescu* într'un articol publicat în «Albina» din 12 Martie a. c. «Să ne apropiem de altar!» asupra necesității credinței religioase. D-Sa scrie: «La noi sunt oameni cari socotesc ca un semn de superioritate disprețuirea religiei. Unii din ei sunt persoane cu învățătură înaltă, dar mulți au d'abiă o ușoară spoyală de cultură. Ei uită că, chiar printre oamenii de știință pozitivă, s'au găsit destui cu convingere adâncă religioasă. Dar mai uită un fapt cunoscut de toată lumea: că popoarele cari stau în fruntea civilizației omenirii sunt popoare la cari credința religioasă este o mare și puternică realitate». Iar mai departe: «Pentru aceasta este însă nevoie să se apropie credincioșii de altar. Ei să vadă în slujitorii bisericii nu numai niște oameni cari fac anume servicii la serbători, ci niște prieteni al căror cuvânt să mângăie sau să întărească. În unele din provinciile scăpate de sub jugul străin, lucrul acesta a fost înțeles mai bine decât în vechiul regat.

Va fi spre folosul obștesc dacă și ac se vor îndreptă spiritele în același fel. Foarte bine!

Pentru atingerea acestui țel e însă neapărată nevoie să înceteze sistemul de umilire și șicanare al celui mai însemnat studiu care este religiunea creștină în școlile noastre secundare, profesionale și superioare. Învățământul religios să se facă în cel puțin 2 ore a săptămână și în cursul superior al liceului și să nu se încheie în clasa VI a școlilor secundare, ci să dureze și la universitate. Numai așa s'ar putea introduce o mentalitate nouă cu o ideologie și moralitate creștinească mai înaltă.

Cultură risipită. D-nul N. Iorga, scrie în «Universul» din 27 Martie 1922 aceste rânduri de mare actualitate, pe care ne facem o plăcută datorie să le reproducem mai jos:

N'aveți cultură, ne strigă străinii, rău informați, ori rău intenționați, și atâția dintre noi ar fi dispuși s'o și admită, — cu atâta mai mult, cu cât sunt și oameni cari cred că a trăi fără cultură nu e, la urma urmei, o pagubă așa de mare, dacă pământul e bun, cariera se face ușor, iar mijloacele de petrecere sunt multe.

De fapt, fără a mai aminti cât de

¹ Copie la autorul.

vechi, de solide și de adaptate împrejurărilor noastre sunt elementele culturii românești, ale celei populare ca și ale celei pe care au produs-o clasele de sus, trebuie să mai însemnăm un lucru: cât de împrăștiate sunt așezămintele noastre culturale, cât de puțin se leagă ele între dânsese, ba încă mai mult: cât de puțin știu ele unele de altele.

Nu mai vorbesc de provinciile care s'au adăugit la noi. A trecut atâta vreme dela Unire, și până astăzi nici un guvern n'a găsit răgaz să se gândească la o anchetă cu privire la urmele trecutului, monumente și hârtii scrise, la instituțiile care, căzând în sama statului, trebuie să fie utilizate de dânsul, — fără a se aduce pagubă nimănui din cei îndreptățiți, dar pentru scopurile lui. Nu s'a acordat nici o atenție culturii străine pe care am găsit-o în acele părți și ale cărei legături folositoare cu propria noastră cultură trebuiau descoperite și întărite. Mă întreb dacă până în momentul acesta s'a dat de urma atât de importantei arhive a Sașilor care, împachetată în lăzi, pe drumul Pestei, a căzut în mâine armatei sârbești și dispăruse.

În Vechiul Regat însuși nu este oraș în care să nu zacă închisă, imobilizată, oprită de-a aduce vre-un folos o parte din această cultură, de care așa de mult avem nevoie. La Bacău, un Sturza, din neamul Domnului dela 1822, a lăsat primăriei o întregă bibliotecă pe care nimeni n'o cercetează. Am vorbit altădată de biblioteca lăcătușii la liceul din Focșani. La Iași este o biserică în care stau fără folos cărți grecești și românești dela începutul secolului. Într'un beciu au fost zidite în timpul războiului rămășițele unei bogate biblioteci domnești.

Acum în urmă, când am cutreierat împrejurimile Bucureștilor, am aflat

sute de volume rămase prin mănăstiri unde în curând nu va fi un singur călugăr care să poată ceti vechea lor slovă: nu e o vină a cutărui călugăr bibliotecar, că nu poate scrie odată. La Craiova, un cetitor din anii 1840 a lăsat o frumoasă colecție de cărți din vremea lui unei școli primare de fete, în care de o jumătate de veac nu se mai predă cetirea cu litere cirilice. O Fundație stă, acolo, deoparte, un Muzeu, de alta, fără ca între ele să poată fi relațiile zilnice ale unei organizări practice. Generațiile trecute au lăsat prin multe familii cărți a căror limbă, al căror cuprins nu mai atrage pe nimeni dintre urmași. Dar o mare bibliotecă populară lipsește unui atât de însemnat oraș.

Cultură risipită... Se va găsi vreodată în cercurile care-și transmit puterea, n'aș zice: înțelegerea, dar hotărârea ce trebuie pentru a face din aceste lucruri răzlețe marelă organism transformator și înălțător al sufletului național?

CRONICĂ MUZICALĂ.

Un mare succes al artistului dela Opera statului din București la Opera populară din Viena.

«Neues Wiener Tagblatt» din 12 Martie a. c. scrie: S'a inscenat Joi la Opera populară «Cavalleria rusticana» și «Bajazzo» cu patru oaspeți dintre care *Jean Atanasiu*, dela Opera din București, a repurtat cel mai mare succes al serii. El cântă pe căruțașul *Alfio* apoi pe *Tonio* și cu vocea sa, care posedă o putere de modulațiune bogată și o mare siguranță atât în text cât și în melodie, ținu publicul într'un entuziasm, cum aproape încă niciodată n'a trăit-o Opera populară. Rarul timbru al vocii sale ne reamintește tonul vechilor instrumente italienești.

Cărți românești.

Biblioteca muzicală. *Hector Berlioz*, Simfoniile lui Beethoven. Traducere de *Maximilian Costin*. Vieța Românească, București, calea Victoriei 37. Prețul 8 Lei.

Harnica și iscusita editură «Vieța Românească» a luat frumoasa inițiativă de a tipări pe lângă admirabile cărți de literatură, pe lângă unele broșuri din «Biblioteca teatrului național» și pe lângă colecția «Foi Volante» și o «Biblioteca muzicală» sub direcțiunea dlui Prof. Maximilian Costin, autorul splendidei monografii «Vioara, maestrul și arta ei», cu scopul de a da un nou avânt culturii noastre muzicale. În deosebi se simte nevoia unei literaturi călăuzitoare, care să cultive și rafineze gustul artistic, să adânciască priceperea marilor genii muzicale și să deschidă astfel tuturor iubitorilor de artă poarta tainică spre lumea celor mai sublime emoții.

Broșura de față cuprinde minunata apologie ce a făcut Berlioz, cu autoritatea sa de geniu, operei lui Beethoven pe vremuri mult contestată în Franța. Urmărind sensul compozițiilor lui Beethoven spiritualul autor francez, și pe urmele lui iscusitul său traducător român, scoate la iveală în neașteptate imagini de cuvinte, întreaga comoară de frumusețe ascunsă în mersul liniilor sonore ale simfoniilor beethoveniene.

Ceeace ne face să recomandăm cu deosebită căldură această lucrare este nu numai fineța de interpretare a compozițiilor, ci și entuziasmul și optimismul ireductibil de vieță al concepțiilor beethoveniene. Iată, de pildă, cum tâlmăcește autorul partea intitulată

Oda veseliei din simfonia cu coruri, Op. 125:

«O veselie! scânteie măreață a zeilor, fiică a lui Elyseu, arzând de jocul divin, intrăm în altarul tău! o putere miraculoasă adună la un loc pe toți cei pe care îi desparte lumea și rangul; sub aripa ta dulce, toți oamenii se înfrățesc.

Acel ce are fericirea să devină amicul unui amic, acel care are o femeie frumoasă; da, acel care poate să zică că are un suflet ce-i aparține pe acest pământ, să-și amestece veselie cu a noastră! Dar omul căruia nu i-a fost dată această fericire, să se furișeze plângând, de aici din locul care ne-a adunat!

Toate sufletele sorb veselie în sinul naturii, și cei buni și cei răi jurmează drumurile înflorite. Natura ne-a dat iubirea, vinul și moartea, proba amicitiei. Ea a dat voluptate viermelui; heruvimul se înalță înaintea lui Dumnezeu.

Veseli! veseli! ca zorii rostogolindu-se pe fața măreață a cerului, tot așa, fraților, alergați să vă faceți datoria, plini de veselie ca eroul care întâmpină biruința.

Milioane de ființe, lumea întreagă să se contopească într'un sărut! Fraților, dincolo de sfere locuște fără îndoială un Tată mult iubit.

Milioane, vă închinați? recunoașteți voi opera Creatorului? Căutați pe făuritorul acestor minuni deasupra astrelor căci acolo locuște el.

O veselie! scânteie măreață a zeilor, fiică a lui Elyseu, arzând de jocul divin intrăm în altarul tău».

Ia și cetește!

Reviste românești.

Revista științifică „V. Adamachi”
(Februarie 1922).

Excelența publicațiune eșeană, care se află în al VIII-lea an de existență, de bună seamă că este aproape cea mai de seamă publicațiune pe care o avem în acest gen și care ar merita să fie cunoscută cât mai bine și răspândită cât mai larg măcar în cercurile intelectualilor noștri, de orice categorie, putându-li-se completa astfel și educațiunea științifică așa de necesară astăzi ori căruia om care are pretențiunea de a putea înțelege și aprecia cultura modernă.

Numărul de față cuprinde pe lângă cuvântarea dlui A. Zaharia despre personalitatea răposatului Dr. C. I. Istrate, studii asupra «Școlii fizice» de C. G. Bedreag, «Teoria relativității (II)» de Ioan I. Plăcinteanu, — «Cărbunele albastru» de C. Parteni-Antoni, și o foarte bogată informațiune de specialitate asupra unor chestiuni de știință sau dări de seamă despre lucrări științifice.

Rectorul universității din Cluj, Dr. D. Călugăreanu scrie un foarte frumos articol despre «*Biopolitică*» din care extragem următoarele rânduri, de mare actualitate pentru toți reformatorii sociali și politici cari astăzi, mai cu seamă, răsar dela toate răspântiile: «Și în loc de a încerca fel de fel de alcătuirii sociale artificiale, opere șubrede, nepotrivite cu natura însăși a unei societăți de ființe și care ne duc numai la pierdere la timp și de muncă, întârziindu-ne progresul, n'ar fi mai cumințe să așezăm cât mai neîntârziat clădirea noastră pe bazele solide și naturale ale fiziologiei organismului viu, singurele cari ne pot apropia mai repede de idealul

unei organizări perfecte în cadrul naturii actuale, apropiindu-ne în acelaș timp de *idealul dreptății*, care va trebui să ființeze odată printre toți indivizii societăților omenești de pe întreg cuprinsul planetei noastre.

Dar idealul dreptății arătat de fiziologie va fi de sigur cu totul altul de cât cel preconizat de bolșevismul actual, această monstruoziitate biologică».

Arhiva pentru știința și reforma socială (An. III. Nr. 2—3), cuprinde pe lângă un foarte bogat număr de articole asupra diferitelor chestiuni sociale, și un însemnat studiu scris de Sf. Zeletin despre *Revoluția burgheză în România, I. Era nouă: Desvoltarea socială a României dela 1829 până la 1866 și nașterea oligarhiei române*. Concluziunile cari se desprind din acest amănunțit studiu sunt, după părerea autorului, următoarele: «Oligarhia română, izvorită din aceiași-nevoie socială ca și absolutismul luminat, îndeplinește acelaș rol social. Ea se altoește tot pe procesul de circulație a mărfurilor, îndeplinește aceiaș funcție de uniformizare socială, și va trăi cât va dură predominarea comerțului.

Cercetările de mai sus sunt de natură a arăta cât de neintemeiată e iluzia, că seria reformelor încheiate cu anul 1866 a reprezentă o rupere bruscă cu trecutul — cum și-au închipuit reprezentanții reacțiunii și alte spirite eminente — și că de aici vor fi izvorit haosul în care ne sbatem de atunci încolo. În realitate regimul politic inaugurat la 1866 înfățișează acelaș sistem de dictatură politică centrală, pe care-l împune pretinzându-nășterea procesului de circulație capi-

talistă și care are menirea de a face tranziția politică dela regionalismul vechiului regim la democrația unitară și omogenă a regimului nou burghez. Regimul dela 1866 nu înseamnă intrarea în era burgheză, ci numai pregătirea acestei ere, în care societatea română abia dela 1918 face eroice sforțări ca să intre. Seria reformelor dela 1857 până la 1866 reprezintă aceeași năzuință de a întemeia o autoritate centrală pe ruinele regionalismului, pe care o găsim în evoluția burgheziei europene prin sec. XV—XVII, sub forma luptei monarhilor împotriva nobililor. Această luptă a izvorit din aceleași nevoi economice, ca și lupta grupului nostru revoluționar împotriva boerimii reacționare, și a dus la același rezultat politic: întemeierea unui regim centralist, birocratic și militarist. Regimul politic, în care trăește societatea română dela 1866 înainte e analog cu acela în care trăește societatea franceză dela mijlocul sec. XVI până la sfârșitul sec. XVIII; el reprezintă aceeași fază turbure și haotică de dezvoltare a lumii vechi și plămădire a celei noi» (pag. 261—263).

«**Cugetul românesc**» Nr. 2 (Martie) cuprinde pe lângă interesantul studiu al d-lui I. Nistor «Din zilele Unirii» versuri frumoase de Ion Pillat, Horia Furtună, V. Munteanu, S. Bascovici și Vintilă Russu Șirianu, o sugestivă schiță de Jean Bart «Intr'o Sâmbătă», studiul asupra lui Zamolxe de Lucian Blaga datorit d-lui Sextil Pușcariu, «Convorbiri relativiste» de Traian Lalescu, «Radiumterapia» de Dr. Marius Georgescu, «Mizerii» de T. Anghezi și altele. Tot în acest număr se publică în continuare studiul d-lui N. Iorga «**Criza morală mondială**», din care ne facem o foarte plăcută datorie să re-

producem unele afirmări de o actualitate capitală: «Se va pune însă întrebarea: din acest haos cum s'ar putea să iasă cineva? Căci convingerea mea este că omenirea nu poate să meargă, oricât și-ar inchipui cineva că din aceasta vor rezultă creațiuni pe care nu le-au apucat alte timpuri, fără o vieată sănătoasă. Atunci ce e de făcut? Este o întrebare mult mai importantă, atingând omul dinăuntru, decât toate discuțiile care se fac azi în ce privește formele și formulele. Vor fi fost vremuri în care schimbarea formei ar fi avut însemnătate și imitarea formulei ar fi produs rezultate, dar acum nu e așa. *Grija cea mare, în momentul de față, este grija omului lăuntric...*»

Ce însemnează aceasta? Înseamnă — o repet — că formele poți să le schimbi cât vrei, nu ajungi la nici un rezultat; este o înșelare de sine să alergi cineva după ele. Lucrul de căpetenie este schimbarea omului dinăuntru pentru ca să nu mai vadă, drept scop principal al existenței sale, anume plăceri individuale, și pentru ca, în același timp, să renunțe la această năpustire asupra oricui pentru a-și atinge scopurile sale. *El trebuie să fie din nou capabil de a trăi alături de alți oameni.*

.... «Cel mai sfânt lucru pe care îl poate face un profesor la catedra lui nu este să dea celui ce poate încrederea în sine, care o are și fără cuvântul profesorului, ci mai ales este să nu dea celui ce nu poate conștiința întregii sale mizerii și nenorociri. A mângăia pe cel slab și a împedea trufia celui tare, aceasta înseamnă a face într'adevăr nu numai o operă pedagogică în școală, dar și o operă morală în societate.

Să se deprindă, de acolo din școală a se cunoaște unul pe altul; să se deprindă a se ajuta unul pe altul, a

avea milă, unul de altul și să părăsească școala, nu ca oameni gata să lovească unul în celalalt ca să ajungă mai repede, ci ca oameni doritori de

a merge solidari pentru folosul lor, pentru folosul patriei concurând la scopul superior al omenirii».

Reviste străine.

Unul din Indii despre Europa de astăzi. Rabindranath Tagore vizitând Parisul a fost intervievat de un jurnalist italian, corespondentul ziarului «Epoca», despre impresiile câștigate.

Iată câteva din declarațiile lui Tagore:

«Am venit din Azia și am așteptat să găsesc Europa ca o vale a plângerilor (a lacrimilor), ca un pustiu plin de mizerie și de griji. La zece milioane de morți, pe cari i-a curățat de pe suprafața pământului bombele, mitralierele sau puștile, ființe smulse din mijlocul familiei iubite și duse în brațele morții — ce ar fi *putut* aștepta altceva un om cu judecată și de inimă, decât o Europă în haine de jale, o Europă în care chiar și un răs nevinovat de copil ar trebui să apară ca o contradicere tristă?»

Europa nu plânge. Și-a aruncat la pământ hainele de doliu și s'a împo-

dobit cu colorile cele mai vii și cu penele cele mai strălucitoare. Bărbații ei au dat deja uitării pe frații cei morți, dându-și osteneala neîntrerupt să tragă foloase egoiste din situația economică anormală, creiată în urma războiului. Iar femeile? Femeile lor culeg, mai mult, smulg florile de pe mormintele bărbaților și fiilor lor căzuți în decursul războiului și își împodobesc cu ele părul frizat după ultima modă strigătoare.

Zece milioane de morți — cari astăzi sunt prefăcuți în pulbere: fost-au poate *aceste* zece milioane singura populație trează, sănătoasă, nobilă a Europei? Și sunt cei rămași numai oameni mistuiți de pofta de câștig, egoistă, și cari cunosc numai plăcerile fără de frâu? Sau este Europa aceasta care dansează împrejurul sicriului propriu un nebun care ar trebui să fie legat în lanțuri?» (Trad. H. P. P.).

Bibliografie.

Dr. G. Preda, Câteva însemnări și date asupra tratamentului și asupra mișcării bolnavilor mintali din Ospiciul de alienați din Sibiu, 1922. Tiparul «Dacia Traiană».

Ioan Georgescu, Istoria bisericii creștine universale cu deosebită privire la istoria bisericii românești unite cu Roma. Cu ilustrațiuni. Blaj, 1921. Editura tipografiei seminariale. Prețul 25 Lei.

Ion Dăncilă, Om și caracter. Schițe. Sibiu, Tip. lui W. Krafft. Prețul 10 Lei.

A. Melin, Fetița Orfană. Piesă de teatru pentru fetițele de școală cu cântări și jocuri. În două acte. Blaj, 1922. Prețul 3 Lei.

Julian Marțian, Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița. Tipografia națională G Matheiu 1920.

Cel mai vechiu și mai consolidat institut
financiar românesc din Transilvania

„ALBINA“,
INSTITUT DE CREDIT ȘI DE
:: :: ECONOMII, SIBIIU. :: ::

FILIALE: Brașov, Cluj, Lugoj, Mediaș
și Târgul-Murășului.

AGENTURI: Sânmărtin. :: :: ::

Capital societar Lei 10.000,000.—
Fonduri de rezervă și pensuni
Lei 7.500,000.—, Depuneri spre
fructificare și în Cont-Curent
== Lei 179.000,000.—. ==

Acordă: Imprumuturi cambiale (scont),
imprumuturi ipotecare, Cont-Curent, finan-
:: :: țază întreprinderi etc. :: ::

Primește depuneri spre fructificare
pe libele și în Cont-Curent $4\frac{1}{2}$ —5%
după terminul de abdicere, plătind
:: :: însuși darea de interese. :: ::

Emite acreditive, îngrijește încasări de
cecuri și asigurațiuni asupra oricărei pieți,
mijlocește tot felul de afaceri de bancă.

Orice informațiuni se dau gratuit
și prompt atât de Centrala din Sibiu, cât
și de filialele și agenturile institutului.

Direcțiunea.